

Revisorernas anmälningsskyldighet

RAPPORT 2004:4

BRÅ – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos
Fritzes Kundservice, 106 47 Stockholm. Telefon 08-690 91 90,
fax 08-690 91 91, e-post order.fritzes@liber.se

Produktion:

Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm. Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75,
e-post info@bra.se

BRÅ på Internet www.bra.se

ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-32129-7

Författare: Bengt Larsson

Omslag: Britton & Britton

Tryck: Edita Norstedts 2004

© Brottsförebyggande rådet

Innehåll

FÖRORD	5
Redaktörens inledning:	
FUNGERAR ANMÄLNINGSSKYLDIGHETEN?	6
REVISORERNAS ANMÄLNINGSSKYLDIGHET: SAMMANFATTNING	18
Revisorernas kritik har mildrats	18
Den brottsförebyggande effekten anses liten	18
Anmälningsplikten passar inte revisorns roll och kompetens	19
Klientrelationen har endast förändrats undantagsvis	20
Omfattande vidareutbildning – små förändringar av revisionen	20
Anmälningsskyldigheten tillämpas med försiktighet	21
1. INLEDNING	22
Anmälningsskyldighetens syfte	23
Kritiken mot anmälningsskyldigheten	24
2. ANMÄLNINGSSKYLDIGHETEN ENLIGT INTERVJUSTUDIER	26
Få negativa erfarenheter trots starka farhågor	27
Anmälningsskyldigheten strider mot yrkesidentiteten	28
Företagen har liten kännedom om lagstiftningen	29
Den brottsförebyggande effekten anses marginell	30
Seriösa revisorer har seriösa klienter	31
Revisionen har förblivit densamma	33
Tolkningssvårigheter och avvägningar vid anmälan	34
Tystnadsplikten är viktigast	35
Bättre avhjälpa än anmäla	36
Kompetensutveckling pågår	37
Kunskaper inhämtas på olika sätt	38
3. ENKÄTSTUDIEN OCH DE SVARANDES SAMMANSÄTTNING	40
Urval, svarsfrekvens och representativitet	40
Respondenternas karakteristika	41
Frågeområden och statistiska bearbetningar	43
4. ATTITYDER TILL ANMÄLNINGSSKYLDIGHETEN	45
Revisorernas kritik har mildrats	45
Olika meningar om den brottsförebyggande effekten	47
Anmälningsplikten anses inte passa revisorns roll och kompetens	50
5. ANMÄLNINGSSKYLDIGHETEN I PRAKTIKEN	52
Klientrelationen har påverkats i låg grad	52
Omfattande vidareutbildning – små förändringar av revisionen	53
Planeringen och utförandet av revisionen har förändrats	55
Anmälningsskyldigheten tillämpas med försiktighet	56
REFERENSER	60
BILAGA. LOGISTISK REGRESSION	64
ENGLISH SUMMARY	72

Förord

Som ett led i regeringens uppdrag att stimulera forskningen om ekonomisk brottslighet vid universitet och högskolor har Brottsförebyggande rådet (BRÅ) sedan år 1998 lämnat stöd till ett stort antal forskningsprojekt. BRÅ har spridit resultatet från dessa projekt i olika rapporter. Hela denna forskningssatsning och dess resultat, finns redovisade i skriften Bokslut, som BRÅ gav ut våren 2004.

Denna rapport är också ett resultat av BRÅ:s satsning på ekobrottsforskning och en av de sista i rapportserien. Den handlar om en ofta förbisedd men viktig förebyggande aktör; aktiebolagens externa revisorer. Denna yrkesgrupp granskar företagets bokföring och verkar för att bokföringsnivån ligger på en hög nivå. Vikten av denna uppgift kan inte nog betonas eftersom bokföringen är själva nyckeln till att ta sig in i företagets ”inre” och bilda sig en uppfattning om verksamhetens ställning och utveckling. En korrekt bokföring har många intressenter, till exempel investerare, kreditgivare och leverantörer som behöver ett underlag för att bedöma soliditeten och vinstmöjligheterna. För skattesystemet är bokföringen av fundamental betydelse eftersom beskattning i allt väsentligt bygger på företagets redovisning.

Det som rapporten närmare tar upp är revisorernas skyldighet att till åklagare anmäla brottsmisstankar som revisorn fattar i samband med revisionsuppdraget. Denna regel infördes år 1999 och rapporten är en utvärdering av reformen. Författare till rapporten är fil. dr Bengt Larsson vid Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet.

Rapporten vänder sig främst till revisorer men också andra som i sitt arbete kommer i kontakt med olika former av ekonomisk brottslighet.

Redaktör för BRÅ:s rapportserie om ekonomisk brottslighet är BRÅ:s verksamhetsjurist, jur. dr Lars Emanuelsson Korsell. Han har också skrivit ett inledande avsnitt till rapporten.

Rapporten med efterord har vetenskapligt granskats av professor Antoinette Hetzler och docent Tage Alalehto vid sociologiska institutionerna vid Lunds respektive Umeå universitet. De har lämnat värdefulla synpunkter på utkastet. Författarna svarar själva för innehållet och slutsatserna.

Stockholm i augusti 2004

Jan Andersson
Generaldirektör

Fungerar anmälningsskyldigheten?

INLEDNING AV LARS KORSELL¹

”En av de viktigaste uppgifter som ingår i den traditionella revisorsrollen är att, förenklat uttryckt, bestyrka inför omvärlden att företagets redovisning är korrekt. (...) denna granskning är antagligen det effektivaste av de medel revisorn kan tillhandahålla mot ekonomisk brottslighet. En korrekt redovisning och en god intern kontroll är den sämsta tänkbara miljö för ekonomisk brottslighet.” (FAR, 1980)

Revisorers anmälningsskyldighet

I en nyligen utkommen rapport skriver Skatteverket att redovisningskonsulterna är skatteförvaltningens ”förlängda arm” (SKV 2004:3, s. 10). Skälet är att denna yrkesgrupp ställer krav på sina klienter om hur bokföringen ska se ut, vilket leder till ökad laglydnad och mindre problem för företagen själva. Samma positiva omdöme kan naturligtvis också fällas om revisorerna och deras assistenter, som genom sitt dagliga arbete medverkar till att bokföringsnivån hålls på en hög nivå, till nytta för en lång rad intressenter. Även om revisorerna ser sig själva som oberoende aktörer innebär deras arbete att verka för att lagstiftningen upprätthålls. Alla sådana kontrollfunktioner, antingen de är revisorer, redovisningskonsulter eller affärsjurister, har en viktig brottsförebyggande funktion.

På senare tid har revisorerna fått ytterligare en förebyggande uppgift, vid sidan av sin kontrollfunktion. Sedan år 1999 ska revisorerna även anmäla brottsmisstankar till åklagare (EBM, 2003). Det är denna senare brottsförebyggande uppgift som Bengt Larsson har utvärderat.

Från ett brottsförebyggande perspektiv är revisorers anmälningsskyldighet en intressant fråga. Bakgrunden är följande. Ekobrott begås i företag och syftet bakom brotten är att öka inkomsten eller minska kostnaderna. Jämfört med traditionella brottslingar är gärningsmännen resursstarka, även om långt ifrån alla dömda gärningsmän är högstatuspersoner (Holmberg, 1981; Simpson, 2002). Vi kan anta att många gärningsmän har starka motiv för att begå brotten. Det är brott som knappast sker i affekt utan de är välplanerade och kan dessutom begås av flera personer i samförstånd (konspiration).

Till skillnad mot de flesta traditionella brott kan ett offer för ett ekobrott vara ovetande om att han eller hon har varit utsatt för brott (Friedrichs, 1996). Dessutom kan brottens skadeverkningar vara spridda över ett stort antal offer, exempelvis skattebetalarna, konsumenterna eller den yttre miljöns intressenter, som kommande generationer. Vid ekobrott förfogar gärningsmannen regelmässigt över den situation i vilket brottet sker. Det är företaget som svarar för bokföringen och det är i samband med denna reglerade skyldighet som många ekobrott kan begås och döljas. Brott-

¹ Tack till Bengt Larsson samt till Urban Engerstedt; FAR, och Martin Johansson; SRS, för kommentarer till utkast.

et kan vara *omslutet av det normala sociala livet*, vilket gör att det är svårt att skilja från ett legalt affärsmässigt handlande (Mann, 1985:235). Brotten genomförs av *rätt* person på *rätt* plats och i *rätt* sammanhang. Brotten döljs därför av organisationens funktionella normalitet och av gärningsmannens legitimitet (Clarke, 1990). Mycket få brott upptäcks, särskilt om de sker skickligt.

Brotten äger ofta rum i miljöer till vilka myndigheterna sällan har tillträde (Clarke, 1990, Katz, 1979, Persson, 1980; Stinchcombe, 1963). Polisen patrullerar knappast inne på företagen. Den stora andelen ekobrott – bokföringsbrott och olika typer av skattebrott – upptäcks och anmäls av konkursförvaltare, i de få företag som går i konkurs, och av skatterevisorer, av det likaledes fåtal företag som blir föremål för skatterevision. Samhällets kontrollsystem är således begränsade (Korsell, 2003).

Vad gör lagstiftaren i ett sådant läge? Framstår det inte som ganska hopplöst att komma någon vart? Det är svårt att med hot om lagföring och strängare straff kunna skrämman motiverade gärningsmän när upptäcktsrisken är liten. Fler poliser och ännu strängare straff har därför knappast någon effekt. Inte heller är det realistiskt att tro att samhällets främsta kontrollfunktioner mot ekobrott – konkursförvaltare och skatterevisorer – på något avgörande sätt kan öka sin effektivitet. Resurserna är trots allt begränsade.

Ett sätt är att lagstiftaren ”rekryterar” en tredje person, någon som kan upptäcka och anmäla brotten. En sådan person bör ha tillträde till kontorsrum och räkenskaper. Det handlar om en person som långtifrån har samma motiv som företagaren och dennes medbrottslingar att hålla brotten hemliga. Går det också att sätta press på en sådan tredje person att verkligen upptäcka och anmäla brott har lagstiftaren hittat en förebyggande kraft. Kan dessutom räkningen för den tredje personens kontrollverksamhet debiteras dem som kontrolleras framstår strategin dessutom som en god affär för statsmakterna.

Bolagens revisor är denna tredje person. Ett aktiebolag måste enligt lag få sina räkenskaper kontrollerade av en revisor. Det betyder att revisorn redan finns på plats och dessutom utför kontroll. En sådan person kan ges ytterligare uppgifter. En revisor är typiskt sett inte medbrottsling och har inga egna motiv att dölja de brott som begås i ett företag som denne revisorer. Framför allt väger de motiv som kan finnas att hålla tyst, till exempel att hålla sig väl med klienten och få fortsatta uppdrag, betydligt lättare än företagarens, som har starka ekonomiska intressen i brottet. Genom att ålägga revisorerna en anmälningsskyldighet för centrala ekobrott har lagstiftaren etablerat en ny brottsförebyggande aktör, eller rättare sagt, låtit en av samhällets viktigaste kontrollfunktioner få ytterligare en brottsförebyggande uppgift.

Statsmakterna har en hållhake på revisorer som inte lever upp till anmälningsskyldigheten. Revisorn kan prickas av Revisorsnämnden om denne inte lever upp till de krav som ställs på revisorn. De disciplinpåföljder som Revisorsnämnden kan besluta om är erinran, varning eller upphävande av auktorisation/godkännande. Rimligtvis innebär den strängaste sanktionen i form av upphävande av auktorisation/godkännande – i praktiken ett yrkes-

förbud – det största hotet för revisorn. Även erinran och varning uppfattas som en allvarlig sanktion, eftersom de drabbar yrkesidentiteten med statusförlust som följd. Även själva utredningstiden upplevs som pressande eftersom den ofta drar ut på tiden. En jämförelse kan göras med en undersökning som beskrev högstatuspersoner som var misstänkta för brott (Mann, 1985). För dessa personer uppfattades enbart själva utredningen som ett straff i sig.

De företag i vilka revisorerna är anställda är naturligtvis måna om att inte figurera i disciplinärenden i Revisorsnämnden, vilket ytterligare ökar trycket på att följa lagstiftningen om anmälningsskyldighet.

BRAITHWAITE OM MAKTDELNING

Vad den svenske lagstiftaren har gjort är att i grund och botten följa de teorier som den australiske kriminologen John Braithwaite (1997) utvecklat för att förebygga ekonomisk brottslighet. Han utgår från vikten av att dela på makten. Den klassiska maktindelningen enligt Montesquieu innebär att en åtskillnad görs mellan den lagstiftande makten (riksdagen), den verkställande makten (regeringen och myndigheterna under regeringen) och den dömande makten (domstolarna). Tanken är att maktindelningen ska förhindra att ett organ missbrukar makten, eftersom denna balanseras av andra parter som också har makt. Lösningen på problemet med maktmissbruk är därför maktindelning.

I maktindelningsteorin kan även den fjärde statsmakten, medierna, ingå. De har en viktig kontrollfunktion och kan avslöja skandaler. Inom den internationella ekobrottsforskningen brukar den grävande journalistiken, ”muckraking”, med början i förra sekelskiftets USA betecknas som en viktig faktor för att avslöja brott inom etablissemangen (Lindgren och Theander, 2000). En bidragande orsak till att ekobrottsfrågorna fick ett uppsving i Sverige under 1970-talet var också att olika ”affärer” avslöjades av medierna (Heckscher, 1983).

Att staten och kapitalet inte ska sitta i samma båt, är i dag ett viktigt uttryck för tanken om maktindelning, eftersom de största företagen i dagens samhälle är mycket mäktiga. Enligt Braithwaite är emellertid maktindelning inom företagen ett försummat område. Det är viktigt att införa maktindelning även inom företagen mot bakgrund av de praktiska svårigheterna att övervaka och motverka maktmissbruk i mer eller mindre slutna organisationer. Det är på denna punkt som Braithwaite menar att det är en fördel med en brokig samling kontrollfunktioner i företagen som ser till att makten delas. Till skillnad mot Montesquieu anser Braithwaite således att det i stället för en tydlig maktindelning är bättre med många oklara uppdelningar av privat och offentlig makt. För att tala i konsttermer föredrar han en bild över maktindelningen som snarare för tanken till en målning av Jackson Pollock än av en Mondrian. Exempel på balanserande maktfunktioner i näringslivet är facklig representation i styrelser, skyddskommittéer, huvudskyddsombud och personuppgiftsombud. Helt nyligen har Förtroendekommissionen föreslagit att bolagens styrelser ska få ett större inflytande för att motverka att den driften. Inom den löpande driften ska makten fördelas mellan produk-

tion verkställande ledningen inte utnyttjar sin ställning, exempelvis genom att tillskansa sig själva oskäligt höga ersättningar (SOU 2004:47).

Även det grundläggande kravet på att ett aktiebolags räkenskaper måste granskas av revisorer kan ses som ett uttryck för maktodelning. En utomstående aktör undersöker verksamheten och ska godkänna räkenskaperna. Revisorn kan ses som en grindvakt. Det innebär vissa svårigheter att ta sig igenom stängslet utan att passera vaktens.

Braithwaite (1997) föreslår därför en strategi där makten delas upp så mycket som möjligt, exempelvis genom att skilja mellan företagets styrelse (aktieägarna), ledningen (VD) och själva och kvalitetskontroll respektive produktion och miljöansvar. På detta sätt kan olika intressen balanseras mot varandra och en internkontroll uppstår. På revisionsområdet föreslår Braithwaite dessutom en utvidgning till att inte enbart omfatta den finansiella kontrollen utan även revisorsfunktioner som verkar för miljöskydd, mot prisöverenskommelser, för etik, mot korruption etc.

BRAITHWAITE OM SVAGA MÅL

Det ligger i själva definitionen av begreppet ekobrott att gärningen sker inom ramen för en laglig verksamhet, vanligen ett företag. Även om det enbart behövs ett fåtal personer för att begå ett brott inom ett företag finns det många människor och system runt gärningsmännen som har möjlighet att förebygga det. Gärningsmännen har arbetskamrater, överordnade och alldeles säkert underordnade. Det finns försäkringsgivare, kreditgivare och interna kontrollsystem i form av internrevisorer och andra typer av övervakning, som facket och branschorganisationer samt olika tillsynsmyndigheter. Företaget anlitar också olika konsulter, till exempel redovisningsbyråer, externa revisorer och advokatbyråer.

I själva verket är företagets verksamhet invävd i många relationer, med regelverk, personer, myndigheter och institutioner. Hemligheten är att dra nytta av alla dessa relationer för att förebygga brott.

Fisse och Braithwaite (1988) har identifierat tre typer av aktörer inom företag och andra organisationer, som har förmåga att begå brott, eller att förebygga brott.

1. Hårda aktörer som inte kan avskräckas ens genom stränga straff.
2. Sårbara aktörer som kan avskräckas genom stränga straff.
3. Mjuka aktörer som kan avskräckas genom den skam som de kommer att uppleva om de blir upptäckta genom att inte ha levt upp till det ansvar som de förutsätts bära.

Inom ett företag finns således alla tre typer av aktörer. Till och med inom kriminella organisationer som maffian finns mjuka aktörer, personer som är trötta på våldet och som känner skam över vad de har gjort.

När myndigheter med tillsynsuppgifter stöter på hårda aktörer, till exempel en verkställande direktör som inte böjer sig för några krav, är en effektiv strategi att försöka hitta andra inom organisationen som är sårbara eller som utgör svaga aktörer, till exempel styrelseordföranden. Denne kan

vara mån om sitt rykte, se till företagets långsiktiga vinstintressen och således vara villig att inleda en dialog med myndigheterna.

Fisse och Braithwaite menar därför att det är en bättre strategi att, i stället för att straffa ett fåtal personer i verksamheten, försöka involvera så många som möjligt i diskussioner om vad som har skett och vilka åtgärder som kan vidtas för att det inte ska upprepas. På det sättet riskerar man inte att straffet enbart når starka aktörer, med följd att samhällets reaktion i bästa fall inte har någon förebyggande effekt alls och i sämsta fall att det leder till motstånd och en minskad framtida laglydnad. Genom att involvera många personer är det möjligt att stöta på sårbara och mjuka aktörer, som kan verka för en framtida laglydnad.

Även på lagstiftningsområdet kan sårbara och mjuka aktörer identifieras. I stället för att rikta lagstiftningens och myndigheternas ansträngningar mot de hårda aktörerna gäller det att identifiera dem som kan påverka företagets verksamhet i positiv riktning. En revisor har ett intresse av att hålla sig väl med sin huvudman för att behålla sitt uppdrag, men har knappast något motiv att medverka i ett brottsligt sammanhang. Det innebär att det för lagstiftaren är lättare att sätta tryck på revisorn än dem som begår brottet. Revisorn har lite att förlora om brottet blir framgångsrikt, men mycket att förlora om denne blir ertappad med att inte anmäla. Revisorn har ett förtroendekapital att vårda och det kan gå förlorat om denne dras in i en utredning om att ha "spelat" tillsammans med gärningsmännen eller att inte ha varit tillräckligt uppmärksam.

Lagstiftaren väljer emellertid oftast att kraftsamla mot gärningsmännen. Intuitivt tänker vi också att det är det riktiga. Det är de som har valt att begå ett brott och de bör också sota för detta. För att uppnå största möjliga laglydnad är emellertid en sådan strategi mindre effektiv. Ett exempel på hur lagstiftaren valt att rikta in sig på sårbara eller mjuka aktörer gäller vårt uppbyggda system med källskatt. För många år sedan var alla skyldiga att svara för sina skatter. Skatteförvaltningen var då tvungen att ligga på miljoner skattskyldiga för att de skulle redovisa och betala korrekt. Sedan länge är det i stället arbetsgivaren som innehåller preliminärskatt och betalar in denna samt lämnar kontrolluppgift. Källskattesystemet har med tiden successivt utvidgats och gäller både bankräntor och utdelning på värdepapper. Arbetsgivare och banker har inte lika mycket att vinna på att fuska som löntagarna och bankkunderna. Samtidigt har de mycket att förlora om de blir ertappade. Till detta kommer att det är enklare att kontrollera ett fåtal arbetsgivare än ett stort antal löntagare. Därför är det effektivare att rikta lagstiftningen mot arbetsgivarna och liknande centrala penninghantlande aktörer än de skattskyldiga.

Hittills följer lagstiftningen de brottsförebyggande ritningarna för reglering, utom när det gäller en detalj. Många av de företagare som begår brott och som blir anmälda av revisorer tillhör troligen inte gruppen starka aktörer (jfr. Harbäck och Nilsson, 2004). I själva verket är det inte ovanligt att ekobrott sker på grund av inkompetens eller att företagaren är på fallrepet och det mesta går överstyr (Gunningham och Grabosky, 1998; Gunningham och Johnstone, 1999). Sannolikt är det på denna kategori som många av revisorernas anmälningar tar sikte. De riktigt starka aktörerna

inviger knappast sina revisorer i de brottsliga gärningarna. De lägger också mycket möda på att brotten inte ska kunna upptäckas genom revisorernas granskning. Kontanttransaktioner kan ha skett helt och hållet under bordet utan synliga spår i några handlingar. Fakturor och andra handlingar kan avse andra förhållanden än vad som anges. Handlingar kan dessutom vara förfalskade. Det innebär sannolikt att anmälningarnas träffbild inte är den bästa. Detta är naturligtvis en brist med lagstiftningen, men det är inte heller rimligt att ha alltför stora förhoppningar på enbart en förebyggande metod. I allmänhet är nog förhoppningarna väl stora att revisorer ska kunna upptäcka oegentligheter.

ÄR DET ANMÄLNINGARNA SOM ÄR VIKTIGAST?

Det är inte svårt att ironisera över reformen med anmälningsskyldighet. Av Bengt Larssons enkät framgår att enbart sex procent av revisorerna har gett in en anmälan om misstänkta brott till åklagare. Jämfört med antalet anmälningar som kommer in från skatteförvaltningen och konkursförvaltarna är volymen anmälningar från revisorerna helt marginell. Visserligen kommer med tiden uppmärksamheten kring anmälningarna att ha en förebyggande effekt, men den största preventiva effekten ligger inte i att räkna anmälningar utan i att revisorernas maktposition stärkts genom lagstiftningen. Revisorerna har helt enkelt fått större muskler genom anmälningsskyldigheten, muskler som de också använder i det direkta mötet med sina klienter. Inte mindre än 47 procent av revisorerna har upplyst sina klienter om anmälningsskyldigheten för att lägga kraft bakom orden. Genom anmälningsskyldigheten kan revisorerna effektivare förmå sina klienter att följa lagen. Sannolikt är det här som den förebyggande effekten är som störst.

En revisor kan således principiellt vara motståndare till anmälningsskyldigheten, men utnyttja den för att bättre kunna sköta sitt arbete. Som framgår av utvärderingen är revisorerna kritiska till lagstiftningen. Andelen revisorer som är kritiska till anmälningsskyldigheten har emellertid minskat, sannolikt som en följd av att den nya lagstiftningen i liten grad påverkat rutinerna vid revision. Få av revisorernas uppdragsgivare känner dessutom till anmälningsskyldigheten. Däremot är lagstiftningen bra att ta till när revisorn känner ett behov av att förmå sin huvudman att "göra rätt".

Oavsett om det finns någon anmälningsskyldighet eller inte är företagare knappast benägna att presentera ett bokföringsmaterial som gör det möjligt för en granskande utomstående revisor att upptäcka brott. Blotta revisionen har därför ha en förebyggande effekt (jfr. FAR, 1980). Rimligtvis förstärks ändå den förebyggande effekten något av att revisorerna kan "hota" med lagstiftningen om anmälningsskyldighet. Det är knappast ett "misslyckande" av lagstiftningsreformen att enbart en mindre andel av revisorerna (fem procent) tror att klienterna i allmänhet har god kännedom om anmälningsskyldigheten. Sannolikt skulle den förebyggande effekten vara något högre om företagarna i allmänhet kände till revisorernas anmälningsskyldighet och inte, som nu ofta är fallet, blev upplysta om regeln av revisorn "vid skarpt läge".

En förebyggande effekt är att revisorerna till följd av lagstiftningen om anmälningsskyldighet blivit mer försiktiga med vilka företag de kan tänkas ha som klienter. Omkring en tredjedel av revisorerna är mer försiktiga i dag än före reformen. Revisorerna vill arbeta med seriösa företag och undvika problem och anmälningar, därför väljer de skötsamma företag som klienter.

Detta leder visserligen till en marknad för mindre nogräknade revisorer, som alltid kommer att finnas, men en central förebyggande strategi är att göra det svårare att begå brott. Genom att det blir svårare för oseriösa företagare att identifiera och anlita revisorer med tvivelaktigt rykte har lagstiftningen en förebyggande effekt. Det är också ett krav på revisorerna att utvärdera sina klienter.

Det är dessutom mer riskabelt att anlita en revisor med dåligt rykte eftersom det kan leda till ett ökat intresse från myndigheternas sida. En parallell kan göras till Skattebrottsenheten i Göteborg, som kontaktat konsulter som medverkat i tvivelaktiga skatteupplägg. Även Ekobrottsmyndigheten har tagit kontakt med revisorer och andra konsulter som förfarit tveksamt. Sådana ”punktmarkeringar” har sannolikt en stor förebyggande effekt.

HINDER MOT LAGSTIFTNINGEN

Det finns flera hinder för att lagstiftningen om anmälningsskyldighet bedöms kunna slå igenom helt och hållet. Av de intervjuundersökningar som Bengt Larsson refererar till framgår att revisorernas kunskap om anmälningsskyldigheten är svag. Det är dessutom en pålagd uppgift som ligger utanför revisorernas kärnverksamhet. Det är således en uppgift som lätt kommer i andra hand. Mycket riktigt har också motståndet mot reformen minskat bland revisorerna. Ett skäl är nog inte enbart en normalisering utan också att reformen inte nämnvärt påverkat många revisorers dagliga arbete. Det är framför allt revisorer, för vilka anmälningsskyldigheten har en faktisk innebörd, som fortfarande är kritiska till reformen; det är revisorer i storstäder och med många klienter.

Emellertid har tolv procent av revisorerna ändrat i planeringen och genomförandet av revisioner med anledning av anmälningsskyldigheten. Två tredjedelar av revisorerna har dessutom vidareutbildat sig i frågor som rör anmälningsskyldigheten. Det finns också revisorer som utvecklat en policy för anmälningar, som på andra kontrollområden visat sig vara viktig för att anmälningar ska ske (Korsell och Nilsson, 2003). Helt spårlost förbi har reformen således inte gått. Många revisorer har ju till exempel kunnat ha anmälningsskyldigheten i bakfickan när de förmått sina klienter att vidta ändring. En gissning är emellertid att reformen inte på något djupgående plan har förändrat rutinerna utan i någon mån är allt vid det gamla rent metodmässigt. Bara 16 procent av revisorerna anser också att anmälningsskyldigheten har en god förebyggande effekt.

Tröskeln för revisorernas anmälningsskyldighet är mycket låg, men i praktiken anmäler inte revisorer förrän de är säkra på sin sak. Fyra av fem revisorer vill vara säkra till minst 75 procent på att ett brott har begåtts innan de anmäler. Det är knappast förvånande att revisorerna inte följer regeln eftersom obefogade anmälningar kan leda till skadestånd, och ännu

mer sannolikt, försämrade relationer och därmed risk för färre uppdrag (Harbäck och Nilsson, 2004). Det är också svårt att veta var anmälningssgränsen går och revisorerna har ofta ett behov av att konsultera skatte- eller straffrättslig expertis. Det tar dessutom tid att upprätta en anmälan.

Motsvarande hinder finns för konkursförvaltare att anmäla misstänkta oegentligheter som upptäcks i samband med konkursförvaltningen (Korsell, 2003). Anmälningsskyldigheten för konkursförvaltare upplevs också ligga vid sidan av huvuduppgiften – att avveckla konkursboet på bästa sätt för fordringsägarna. Yrkets drivkrafter är inte att leta efter och anmäla eventuella brott. Det finns emellertid en stor skillnad mellan revisorer och konkursförvaltare, som har betydelse för anmälningsskyldigheten och det gäller relationen till klienten. Konkursförvaltaren har en kortvarig relation till företagaren, vars verksamhet har gått i konkurs och uppdraget går ut på att reglera konkursboet. En revisor har en betydligt mer långvarig relation till klienten, som kan sträcka sig över åtskilliga år. Därför är det ändå något lättare för förvaltaren att anmäla jämfört med revisorn.² Från andra brottsområden vet vi att anmälningsskyldigheten bland annat är en funktion av det psykologiska avståndet mellan gärningsman och den potentielle anmälaren (Gottfredson och Gottfredson, 1988; Black, 1970, 1971 och 1980).

Konkursförvaltarna konfronteras också med många tydliga brott, främst stora brister i bokföringen, eftersom det är ”utslagna” företag som utgör deras underlag. Revisorernas långvariga relation kan visserligen leda till att revisorn blir ”fångad” och ser mellan fingrarna på oegentligheter, men också att revisorn med åren uppfostrar företaget att bli mer och mer laglydigt (Korsell och Nilsson, 2003). Visserligen kanske revisorn underlåter att göra en anmälan i början av ett uppdrag, men med åren har denne påverkat företaget i rätt riktning. Detta är beteenden som också är kända mellan myndigheter med kontrollfunktioner och de företag som utsätts för granskning (Hawkins, 1984 och 1989; Hawkins och Thomas, 1984 och 1992). De företag som polis och åklagare kommer i kontakt med genom anmälningarna från sådana yrkesgrupper som har som drivkraft att uppnå en framtida laglydnad, gäller ofta en minoritet av företagen. Det är företag som inte förmått rätta in sig i ledet trots kanske årtal av lock och pock. För polis och åklagare ligger det därför nära till hands att rikta kritik mot att kontrollfunktionerna varit för släpphänta och tagit för lång tid på sig innan anmälan skett. Problemet är att polis och åklagare bara ser misslyckandena i arbetet, inte den majoritet av företag som blivit laglydigare.

En nackdel med anmälningsskyldigheten är att informationen från klienterna kan ha minskat. Det är fem procent av revisorerna som menar att anmälningsskyldigheten har haft en sådan biverkan. Frågan är emellertid om detta snarare speglar en negativ attityd till anmälningsskyldigheten hos de revisorer som svarat på detta sätt än en faktisk minskning av informationen. Sannolikt ligger det emellertid lite i sanning i problemet med minskad information eftersom det är revisorer i storstad och med många klienter som påtalat problemet. Det är också i denna grupp som anmälningsskyldigheten är en realitet med den högsta andelen anmälare.

² Däremot kan en konkursförvaltare avvakta med att ge in en brottsanmälan för att undvika att på ett tidigt stadium stöta sig med gäldenären och därmed försvåra konkursförvaltningen.

En rimlig utgångspunkt är därför att lagstiftaren inte får hysa alltför stora förhoppningar på anmälningsskyldigheten. Det är mer realistiskt att se den som ett värdefullt komplement till en rad andra förebyggande åtgärder. Om Braithwaite ville fördela makten på många aktörer kan man på liknande sätt påstå att många förebyggande metoder måste användas eftersom gärningar och gärningsmän är olika (Visher och Weisburd, 1998). Vissa förebyggande metoder biter på några problem men inte på andra. Det är mångfalden av åtgärder som har betydelse och det är i det perspektivet som anmälningsskyldigheten har sin roll.

REVISORERNA BÖR STÖTTAS

Det finns 4 245 kvalificerade revisorer i Sverige, varav 42 procent är godkända och 58 procent auktoriserade. Den statliga Revisorsnämnden prickade förra året 50 revisorer. Av dessa 50 fick fem sin auktorisation eller godkännande upphävida, sex fick varning och straffavgift. Det är omkring två procent av revisorerna som prickas varje år, en siffra som Revisorsnämnden anser är för låg (Suneson, 2004). Nämnden vill därför ha in fler anmälningar. Anmälningarna kommer från Revisorsnämndens egen kontrollverksamhet, Skatteverket, Kronofogdemyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och revisorernas egna klienter (Suneson, 2004).

En strategi som de brottsbekämpande myndigheterna har, är att informera om revisorernas anmälningsskyldighet och att anmäla de revisorer som inte har fullgjort sin plikt till Revisorsnämnden. Att det i revisorsleden blir känt att man kan gå miste om sin auktorisation eller sitt godkännande om anmälningsskyldigheten inte fullgörs bör ha en kraftigt förebyggande effekt. Samtidigt är det viktigt att se revisorerna som en ”förlängd arm” till lagstiftningen. Detta ska inte missförstås, tanken är inte att de ska bli bokföringspolis. I stället är det viktigt att de fullgör sin huvuduppgift att revidera och det förhållandet att anmälningsskyldigheten finns i bakgrunden, gör att revisorerna lättare kan tala allvar med sina klienter. Anmälningsskyldigheten förbättrar således revisorernas situation. Av Bengt Larssons undersökning framgår också att vissa revisorer menar att anmälningsskyldigheten medfört att yrkets status har ökat och att integriteten förbättrats genom att de slipper påtryckningar från och förhandlingar med sina klienter. Det är en fördel för revisorer liksom för myndighetspersoner med kontrolluppgifter att kunna hänvisa till lagen och lagens krav än sitt eget fria val (Korsell, 2003). För att återgå till diskussionen inledningsvis har revisorerna helt enkelt fått lite mer makt.

Yrkesgrupper utvecklar en egen etik, vilket har stor betydelse för att upprätthålla laglydnaden i samhället (BRÅ, 1978; BRÅ, 1979; Rosenberg, 2000). Braithwaite (1993) menar till och med att olika yrkesgruppers förmåga att hålla den etiska fanan högt egentligen har en större förebyggande effekt än brottsbekämpningen. Det är genom att säga nej och tålmodigt få motsträviga företag att bli lite mer etiska som laglydnaden ökar. Braithwaites exempel gäller den internationella läkemedelsindustrin som haft dåligt rykte men där etiken blivit bättre mycket tack vare yrkesgruppers egen etik. Med tanke på att samhällets kontrollfunktioner är mycket begränsade är det därför en viktig strategi att stötta centrala yrkesgrupper och slå vakt

om deras integritet (BRÅ, 2003). Anmälningsskyldigheten är ett led i en sådan strategi.

Revisorerna ska således stöttas i sitt uppdrag, men samtidigt bör illojala revisorer bli föremål för sanktioner. Det är också ett sätt att visa att yrkesgruppen är viktig.

SLUTSATSER

Mot bakgrund av att brotten är svåra att upptäcka och att revisorernas drivkrafter aldrig kommer att vara att upptäcka och anmäla brott är det inte troligt att anmälningsskyldigheten kommer att ha en viktig roll för antalet brottsanmälningar eller vilken typ av brott som anmäls.

Min slutsats är att anmälningsskyldigheten har en förebyggande effekt främst genom att revisorernas maktposition har stärkts och att de lättare kan sätta kraft bakom orden när de upptäcker tveksamheter i bokföringen. Den förebyggande effekten kommer att öka i takt med att lagstiftningen blir mer känd. Det kan inte uteslutas att revisorerna på sikt kommer att bli bättre på att upptäcka brott, vilket emellertid kommer att balanseras av att de får mindre information från sina klienter och att brotten görs svårare att upptäcka.

För att upprätthålla reformen och öka vikten av kontroll är det inte en nackdel att myndigheterna anmäler revisorer som inte följer reglerna och att dessa också får sin behörighet upphävd av Revisorsnämnden. Det kommer också att stärka revisorskollektivets egna intressen. Intresset av att pricka revisorer får emellertid inte gå så långt att de känner sig som en utpekad yrkesgrupp. Då riskerar det att slå tillbaka. Det är därför viktigt att komma ihåg liknelsen med att yrkesgruppen utgör rättssamhällets ”förlängda hand”.

Litteratur

- Black, D. J. (1970). The Production of Crime Rates. *American Sociological Review*. Vol. 35, s. 733-748.
- Black, D. J. (1971). The Social Organization of Arrest. *Stanford Law Review*. Vol 23, s. 1087-1111.
- Black, D. J. (1980). *The Manners and Customs of the Police*. New York: Academic Press.
- Braithwaite, J. (1993). Transnational Regulation of the Pharmaceutical Industry. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Sage Periodicals, 4, s. 12-30.
- Braithwaite, J. (1997). On Speaking Softly and Carrying Big Sticks: Neglected Dimensions of a Republican Separation of Powers. *University of Toronto Law Journal*, 47, s.3 05-361. University of Toronto Press.
- Braithwaite, J. och Fisse, B. (1988). Preventive Law and Managerial Auditing. *Managerial Auditing Journal*, 3: 17-20.
- BRÅ (1978). *Revisorers verksamhet*. BRÅ PM 1978:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- BRÅ (1979). *Advokatverksamhet*. BRÅ PM 1979:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- BRÅ, 2003. *Förebygga ekobrott. Behov och metoder*. Rapport 2003:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Clarke, M. (1990). *Business Crime. Its Nature and Control*. Oxford: Polity Press.
- Ekobrottsmyndigheten (2003). *Revisorns skyldigheter vid misstanke om brott* (10 kap. 38-40 §§ aktiebolagslagen). Stencil, dnr. 900 2003/0256.
- FAR, (1980). *Revisorns roll i framtiden*. Stockholm: Auktoriserade Revisors Serviceaktiebolag.
- Friedrichs, D. O. (1996). *Trusted Criminals. White Collar. Crime in Contemporary Society*. Belmont: Wadsworth Publishing.
- Gottfredson, M. R. och Gottfredson, D. M. (1988). *Decision Making in Criminal Justice. Toward the Rational Exercise of Discretion*. New York: Plenum Press.
- Gunningham, N. och Grabosky, P. (1998). *Smart Regulation Designing Environmental Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Gunningham, N. och Johnstone R. (1999). *Regulating Workplace Safety. Systems and Sanctions*. Oxford: Oxford University Press.
- Harbäck, M. och Nilsson, M. (2004). *Revisorns anmälningsskyldighet – Ett bristfälligt verktyg i kampen mot ekonomisk brottslighet*. Magisteruppsats inom företagsekonomi. Internationella Handelshögskolan i Jönköping.
- Hawkins, K. (1984). *Environment and Enforcement: Regulation and the social definition of pollution*. New York: Oxford University Press.
- Hawkins, K. och Thomas, J. M. (1984). The Enforcement Process in Regulatory Bureaucracies. I: Hawkins, K. och Thomas, J. M (red.), *Enforcing Regulation*. Boston: Kluwer-Nijhoff Publishing.
- Hawkins, K. och Thomas, J. M. (1989). Making Policy in Regulatory Bureaucracies. I: Hawkins, K. (red.), *Making Regulatory Policy*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Hawkins, K. (1992). The Use of Legal Discretion: Perspectives from Law and Social Science. I: Hawkins, K. (red.), *The Uses of Discretion*. Oxford: Clarendon Press.
- Heckscher, S. (1983). Svensk oprustning – imod økonomisk kriminalitet? I: Jepsen, J. (red.), *Økonomisk kriminalitet*. Köpenhamn: Informations forlag.
- Holmberg, S. (1981). *Mot monopolisering? NO:s verksamhet under 25 år*. Stockholm: Norstedts. Akademisk avhandling.
- Katz, J. (1979). Legality and Equality: Plea Bargaining in the Prosecution of White-Collar and Common Crime. *Law & Society Review*. s. 431-459. Denver.
- Korsell, L. (2003). *Bokföringsbrott – en studie i selektion*. Akademisk avhandling. Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet, avhandlingsserie nr 13. Edsbruk: Akademitryck.
- Korsell, L. och Nilsson, M. (2003). *Att förebygga fel och fusk. Metoder för reglering och kontroll*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Lindgren, S-Å och Theanderson, C. (2000). Från storsvindlar till småfiffel – teman i internationell ekobrottsforskning. BRÅ-rapport 2000:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

- Mann, K.** (1985). *Defending White-Collar Crime. A Portrait of Attorneys at Work*. New Haven: Yale University Press.
- Persson, L. G. W.** (1980). *Hidden Criminality – theoretical and methodological problems, empirical results*. Stockholm: Dept. Of Sociology, University of Stockholm. Akademisk avhandling.
- Rosenberg, G.** (2000). Rådgivarna och etiken – hur blev det 20 år senare. I: Korsell, L. *Perspektiv på ekobrottsligheten*. BRÅ-rapport 2000:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Simpson, S.** (2002). *Corporate Crime, Law, and Social Control*. Cambridge: University Press.
- Skatteverket** 2004:3. *Insikt! Om invandrarföretagarna, rådgivarna och mötet med Skatteverket*.
- SOU 2004:47. Näringslivet och förtroendet**. Stockholm: Fritzes.
- Stinchcombe, A. L.** (1963). Institutions of Privacy in the Determination of Police Administrative Practice. *American Journal of Sociology*, 69, s. 150-160.
- Sunesson, B.** (2004). ”Skandia tung börda för Revisorsnämnd”. *Svenska Dagbladet* den 25 april.
- Visher, C. A. och Weisburd, D.** (1998). Identifying what works: Recent trends in crime prevention strategies. *Crime, Law & Social Change*, 28, s. 223-242.

Revisorernas anmälningsskyldighet

Sammanfattning

År 1999 infördes en skyldighet för externa revisorer i svenska aktiebolag att till åklagare anmäla eventuell misstanke om ekonomiska brott begångna av verkställande direktör eller styrelseledamot i företaget. Denna rapport undersöker såväl revisorernas attityder till anmälningsskyldigheten som effekterna av den. Studien baseras dels på en sekundäranalys av ett trettiotal intervjuundersökningar omfattande totalt 160 intervjuer med revisorer åren 1999–2003, dels en postenkätundersökning år 2003 riktad till 1 350 revisorer. Cirka 700 av dessa besvarade enkäten som har god representativitet vad gäller variablerna kön, auktorisationsgrad och organisationstillhörighet.

Revisorernas kritik har mildrats

I intervjustudierna kritiseras anmälningsskyldigheten. Kritiken är ungefär densamma som inför lagstiftningen och handlar om att lagen inkräktar på tystnadsplikten och ger revisorn en myndighetsroll. Detta riskerar att försämra klientrelationen och klientens vilja att hålla revisorn informerad. Därutöver sägs anmälningsskyldigheten ligga utanför revisorns traditionella kompetens- och verksamhetsområde. Enkätundersökningen visar att cirka hälften av respondenterna (47 procent) var starkt negativt inställda till anmälningsskyldigheten vid införandet år 1999. År 2003 är en tredjedel (34 procent) fortfarande starkt negativt inställd. Sammantaget har alltså kritiken mildrats något.

Den statistiska analysen visar att den relativt sett största chansen att finna en revisor, som är negativt inställd till anmälningsplikten, finns om man söker bland revisorer i den äldre generationen (auktoriserade/godkända före 1985), verksamma i storstad, och med ansvar för ett ansevärt antal klienter (minst 50). Den relativt sett minsta chansen finns om man tillfrågar revisorer av motsatt slag: tillhörande en yngre generation, verksamma på annan ort än storstad och med ansvar för färre klienter (högst 50). Detta är dock relativa skillnader, som inte ska överdrivas.

Den brottsförebyggande effekten anses liten

Intervjuerna visar att en del revisorer anser att den brottsförebyggande effekten av anmälningsplikten är liten. Anledningen är dels att klienternas kännedom om lagen är dålig, dels att man själv endast har seriösa klienter. Oseriösa företagare sägs finna sätt att undgå kontrollen, eller välja mindre seriösa revisorer och nås därför inte av lagstiftningen. En del revisorer anser dock att lagen har en viss, om än liten, betydelse och i några fall sägs den dessutom ha gett revisorn ett gott påtryckningsmedel.

I enkätstudien framkommer att majoriteten av revisorerna ifrågasätter lagstiftningens effektivitet, men också att åsikterna går isär. Knappt 30 pro-

cent av respondenterna instämmer i att anmälningsskyldigheten är en viktig del av brottsbekämpningen, 16 procent anser att den har en god brottsförebyggande effekt och 34 procent att den i praktiken är verkningslös. Endast en minoritet (5 procent) tror att klienterna i allmänhet har god kännedom om anmälningsplikten.

En tendens är att de som tror att klienterna har god kännedom om anmälningsplikten i högre grad uppfattar den som viktig och dess brottsförebyggande effekt som god. Chansen att finna en revisor som finner anmälningsskyldigheten vara en viktig del av brottsbekämpningen är störst bland godkända revisorer, verksamma i annan byrå än en "Big four"³. Chansen att finna en revisor som anser den brottsförebyggande effekten vara god är störst bland revisorer i "annan byrå" med mellanstora aktiebolag (50-100 anställda) som huvudklienter och med färre antal klienter (högst 50).

Anmälningsplikten passar inte revisorns roll och kompetens

En del av kritiken i intervjuerna består i att anmälningsskyldigheten dåligt passar revisorns roll och kompetens. Detta bekräftas i enkätstudien där endast 11 procent instämmer i att anmälningsskyldigheten passar väl in i revisorsuppdraget. En lika stor andel anser att lagstiftningen har stärkt revisorns oberoende ställning och 5 procent att den har stärkt allmänhetens och marknadens förtroende för revisorer. Chansen att finna en revisor som anser att anmälningsskyldigheten stärkt oberoendet är relativt sett större om man söker bland medlemmar i Revisorssamfundet SRS (SRS) eller bland medlemmar med mellanstora aktiebolag som huvudklienter, än om man frågar revisorer anslutna till Föreningen Auktoriserade Revisorer (FAR) och med mindre aktiebolag (högst 50 anställda) eller stora aktiebolag (minst 200 anställda) som huvudklienter.

Vad gäller den straffrättsliga kompetensen att bedöma de brott som anmälningsskyldigheten omfattar – bedrägeri, svindleri, förskingring och annan trolöshet, borgenärsbrott, bestickning, mutbrott och skattebrott – anser cirka en fjärdedel (24 procent) av respondenterna att de besitter sådan. Chansen att finna en revisor som tycker sig ha kompetens nog att bedöma sådan misstanke är störst om man tillfrågar den äldsta generationen revisorer. I intervjustudien framkom dock att kunskapsbrist var ett mindre problem eftersom kunskaper finns om var denna kompetens kan inhämtas, vilket också bekräftas i enkätstudien.

³ "Big four" åsyftar byråer i Deloitte & Touche, Ernst & Young, KPMG och Pricewaterhouse Coopers.

Klientrelationen har endast förändrats undantagsvis

Ett skäl till att kritiken avtagit är att anmälningssplikten har haft mindre konsekvenser för klientrelationen än befarat. Av intervjustudierna framgår att det är få som har egen erfarenhet av försämrade relationer med klienterna. Detta bekräftas i enkätstudien av att endast 5 procent av de svarande anser att informationen från någon klient har minskat. Endast 2 procent har därutöver upplevt att en klient har visat misstroende på grund av anmälningssplikten. Den relativt sett största chansen att finna en revisor som har upplevt ett försämrat informationsutbyte finns bland revisorer i storstäder, med många klienter och med mellanstora aktiebolag som huvudklienter. Minst är chansen om man frågar revisorer i annan stad eller ort med få klienter som huvudsakligen utgörs av mindre aktiebolag.

I intervjustudierna uttrycktes farhågor som gick utöver den egna erfarenheten, att förtroendet på sikt kan försämrats efterhand som kunskapen om anmälningsskyldigheten sprids. I enkätstudien framkom att omkring 15 procent av revisorerna trodde att en anmälan kunde skada förtroendet från byråns andra klienter, och en lika stor andel att en anmälan skulle kunna skada byråns renommé. Chansen att finna en revisor med denna uppfattning är relativt sett störst om man frågar den äldsta generationens revisorer eller de med mellanstora aktiebolag som huvudklienter.

Omfattande vidareutbildning – små förändringar av revisionen

I intervjustudierna beskrevs både förekomsten av viss vidareutbildning och uppfattningen att kårens kunskap om anmälningsskyldigheten fortfarande var svag. Enkätundersökningen visar dock att hela 65 procent av respondenterna har deltagit i vidareutbildning avseende anmälningsskyldigheten. Högst ligger SRS-revisorer, av vilka närmare tre fjärdedelar (72 procent) har vidareutbildat sig. Andelen revisorer som utbildat sig internt är lika hög för SRS- och FAR-revisorer (cirka 47 procent). Vidare framkommer att revisorer vid en Big four-byrå i högre grad än andra utbildat sig internt och att revisorer med många klienter (minst 100) i högre grad än andra har vidareutbildat sig.

I intervjustudierna framhölls att revisionen har förblivit opåverkad, med undantag för att fokus sades ha skärpts något på de punkter som anmälningsskyldigheten berör. Av enkäten framgår dock att nästan hälften (44 procent) har utvecklat interna rutiner för hantering av sådan misstanke och att två tredjedelar (67 procent) har klargjort vilken intern eller extern juridisk expertis som kan vidtalas om så sker. Detta gällde i högre grad för Big four-byråer och för revisorer med många klienter (minst 100) än för andra byråer och revisorer med färre klienter.

Tolv procent av de svarande instämmer dessutom i att de faktiskt har förändrat planering och utförande av revisionen. Auktoriserade revisorer instämmer i detta i högre grad än godkända, och revisorer i den äldre gene-

rationen och med många klienter instämmer i högre grad än de som är yngre och som har färre klienter. Av 60 skriftliga kommentarer på en öppen följdfråga framgår att ungefär en tredjedel menar att fokus och uppmärksamhet har förändrats något. Ungefär hälften säger att de dessutom har fört in ytterligare moment i ”checklista” eller granskningsprogram.

Anmälningsskyldigheten tillämpas med försiktighet

Att den brottsförebyggande effekten anses liten sammanhänger i intervjustudierna bland annat med att anmälningsskyldigheten inte har förändrat revisionen och att klienternas kännedom om saken är liten. Det förra bekräftades i viss mån i enkätstudien, så också det senare då endast cirka 7 procent säger sig informera klienterna rutinmässigt medan över 76 procent informerar först om det blir aktuellt. Revisorer vid Big four-byråer säger sig i något lägre grad än andra informera sina klienter rutinmässigt.

Det finns annars starka belägg för att anmälningsskyldigheten faktiskt tillämpas i praktiken, om än inte i första hand i form av anmälan till åklagare. I intervjustudierna säger sig en del revisorer ha blivit något försiktigare i valet av klienter. Detta bekräftas i enkätstudien av en tredjedel (36 procent) av respondenterna. Tendensen är något starkare för revisorer i storstäder än för dem i annan stad eller ort. Nästan hälften av de svarande (47 procent) har också påtalat anmälningsskyldigheten för en klient i syfte att lägga kraft bakom ett påpekande, varav 5 procent fler än en gång. Detta slags användning av anmälningsskyldigheten är relativt sett vanligare bland SRS-revisorer än bland FAR-revisorer. Strax över 40 procent av respondenterna har därutöver gjort en fördjupad kontroll eller vidtalat en kollega eller jurist med anledning av en misstanke. En åtgärd som relativt sett är vanligare bland revisorer med många klienter.

Över 6 procent av de svarande, totalt 44 revisorer av 691, säger sig ha lämnat över en anmälan till åklagare. Totalt har de kommit in med 57 anmälningar. Även här är tendensen att revisorer med många klienter i högre grad än andra vidtagit åtgärden. Också revisorer verksamma vid annan byrå än en Big four-byrå eller byrå som ingår i ett internationellt nätverk, har i något högre grad gjort en anmälan.

Avslutningsvis bekräftar enkätstudien ett i intervjustudierna återkommande tema rörande begreppet ”kan misstänkas”, vilket föreskriver att anmälan lämnas vid en förhållandevis låg grad av misstanke. Bland revisorer råder en viss försiktighet i tillämpningen av lagstiftningen. Generellt säger sig respondenterna vilja vara mycket säkra på sin sak innan de lämnar över en anmälan. Fyra av fem respondenter vill vara säkra till minst 75 procent på att brott begåtts innan de vill anmäla en misstanke. Så mycket som en tredjedel av respondenterna vill vara säkra till 95 procent eller mer för att en anmälan ska komma i fråga.

1. Inledning

Denna rapport behandlar attityder till och effekter av den anmälningsskyldighet vid misstanke om brott som aktiebolagens externa revisorer ålades år 1999. Rapporten är producerad inom ramen för ett projekt finansierat av BRÅ:s forskningsbidrag till forskning om ekonomisk brottslighet. Syftet är att undersöka hur revisorskåren uppfattar och tillämpar anmälningsskyldigheten.

Centrala frågeställningar är:

- Vilken är revisorers attityd till anmälningsskyldigheten?
- Anser revisorer att anmälningsskyldigheten har någon brottsförebyggande effekt?
- I vilken utsträckning har anmälningsskyldigheten fått genomslag i praktiken?
- Har anmälningsskyldigheten haft någon negativ effekt på klientrelationen, vilket befarades?

Det material som undersökningen baseras på är i huvudsak av två slag. Den större delen av rapporten baseras på en postenkätundersökning riktad till yrkesverksamma, auktoriserade och godkända revisorer. Denna, huvudsakligen kvantitativt orienterade undersökning av "primärdata", kompletteras av en kvalitativ sammanställning och analys av "sekundärdata". Den består av ett trettiotal befintliga intervjuundersökningar avseende anmälningsskyldigheten. Utöver detta har även en del dokument samt ett fåtal intervjuer och samtal med representanter för revisorernas organisationer FAR och Revisorsamfundet SRS samt Ekobrottsmyndigheten, EBM, använts både som stöd för bakgrundsbeskrivningen och utformningen och tolkningen av enkätundersökningen.

DISPOSITION

I detta inledande kapitel ges en bakgrundsbeskrivning av syftet med införandet av anmälningsskyldigheten och dess utformning. Den följs av en sammanfattande redogörelse för kritiken mot anmälningsskyldigheten. Kapitel två innehåller en översiktlig tematisk sammanställning av ett trettiotal intervjustudier med revisorer. I kapitel tre redogörs för enkätstudiens utförande vad gäller urval, svarsfrekvenser, frågeområden och statistiska bearbetningar. Vid sidan av metodaspekterna innehåller kapitlet också en samlad presentation av respondenterna avseende bakgrundsvariabler som kön, generation, auktorisationsnivå, organisationstillhörighet, verksamhetsort, byråtyp samt antal och typ av klient. Kapitel fyra och fem innehåller de substantiella resultaten från enkätundersökningen. Kapitel fyra är en genomgång av revisorernas inställning till anmälningsskyldigheten och hur väl den fungerar brottsförebyggande och i förhållande till revisorns roll och kompetens. Kapitel fem handlar om den praktiska tillämpningen av anmälningsskyldigheten och i vilken mån den påverkat klientrelationen.

Anmälningsskyldighetens syfte

Diskussionen om de externa bolagsrevisorernas brottsförebyggande funktion är lika gammal som kåren. Upptäckten av bedrägerier ansågs tidigt vara en viktig deluppgift för aktiebolagens revisorer, i Sverige såväl som i andra länder (Chandler, Edwards och Andersson, 1993; Sjöström, 1994: 29ff.). Denna brottskontrollerande uppgift kom under 1900-talet att avfärdas som baserad på orimliga förväntningar, som en del av det så kallade förväntningsgapet. Det har inte förhindrat att frågan om revisorns brottsförebyggande funktion vid återkommande tillfällen har varit föremål för politiska diskussioner och ambitioner, inte minst sedan ekobrottsfrågan etablerades på den politiska agendan vid mitten av 1970-talet (för översikter se Larsson, 2004; Lindgren, 2000).

Sedan år 1999 föreligger en skyldighet för revisorer i svenska aktiebolag att till åklagare anmäla eventuell misstanke om ekonomiska brott begångna av verkställande direktör eller styrelseledamot i företaget (10 kap. 38-40 §§ ABL). Denna skyldighet gäller vissa allvarliga brott: bedrägeri och svindleri, penninghäleri, förskingring och annan trolöshet, brott mot borgenärer, bestickning och mutbrott samt skattebrott. Revisorn ska vid misstanke om något av dessa brott meddela bolagets styrelse och senast två veckor efter det avgå från sitt uppdrag och anmäla saken till åklagare. Anmälningsskyldigheten gäller inte i fall där brottet är obetydligt, om det redan har anmälts till åklagare eller om brottets verkningar har avhjälpats inom två veckor efter det att styrelsen har meddelats (Skog och FAR, 2000).

Anmälningsskyldigheten infördes för att stärka revisorns brottsförebyggande roll, som ett led i kampen mot den ekonomiska brottsligheten (SOU 1995: 44: 228f.; Justitiedepartementet, 1995b; Prop. 1997/98:99; Prop. 1998/99:19). Syftet sades vara både att bättre tillvarata ägarnas och andra parter intressen (kreditgivare, anställda och andra kontraktsparter) och att förhindra konkurrens med olagliga medel. Ett av skälen till att en anmälningsplikt behövdes var att revisorers möjligheter att ge anmärkningar i revisionsberättelser respektive erinringar och påpekanden till styrelse och företagsledning ansågs otillräckliga som påtryckningsmedel för att skydda bolaget och dess intressenter. Ett annat skäl var att revisorn tänktes kunna upptäcka och rapportera brottslighet i ett tidigare skede än till exempel konkursförvaltare. Tidigare hade tystnadsplikten förhindrat revisorer att föra misstankar vidare såvida inte en förundersökningsledare hade efterfrågat sådan information i en pågående förundersökning.

Lagstiftningen var inte okontroversiell. Tidigare förslag i denna riktning hade kritiserats för att snarast vara kontraproduktiva genom att förändra revisorsrollen och undergräva det klientförtroende som var förutsättningen för att få information. Vikt lades därför vid att utforma anmälningsskyldigheten så att den skulle bli förenlig med revisorns roll och uppgift i företaget (Prop. 1997/98:99). En del av kritiken kvarstod dock även mot den slutgiltiga utformningen av lagstiftningen.

Kritiken mot anmälningsskyldigheten

Förslaget om anmälningsskyldighet kom att ifrågasättas på en rad punkter från såväl politiska representanter, sakkunniga och experter i Aktiebolagsutredningen som från remissinstanser – inte minst från FAR och SRS (SOU 1995:44: 293–315; Justitiedepartementet, 1995a; Justitiedepartementet, 1997). Man ansåg att förslaget var hastigt tillkommet och att dess konsekvenser inte hade analyserats vare sig vad gällde dess betydelse för små och medelstora företag eller för relationen mellan revisor och företag. Också andra alternativ borde ha uppmärksammats enligt kritiken; revisorer kunde till exempel ges rätt snarare än skyldighet att anmäla eller man kunde låta dem rapportera till ett mellanliggande organ vid vilket den straffrättsliga bedömningen att anmäla eller inte kunde göras.

Lagstiftningsförslaget ifrågasattes framför allt på följande punkter:

- En anmälningsskyldighet innebar ett avkall på tystnadsplikten och bröt med revisorns roll som oberoende part. Detta kunde föranleda en uppfattning om revisorn som ”myndighetsperson”, ”polis” eller ”motpart” snarare än som en samtalspartner. Sammantaget kunde anmälningsskyldigheten därför motverka sitt syfte. Den brottsförebyggande insats som revisorer redan gjorde i form av rådgivning och genom att uppmärksamma företag på felaktigheter riskerade att undergrävas av ett försämrat klientförtroende och en minskad vilja att hålla revisorn informerad. Därtill fanns en risk att företagare skulle välja andra företagsformer för att undvika revision.
- Anmälningsskyldigheten låg utanför revisorernas ”naturliga” kompetensområde, eftersom den skulle tvinga revisorn att göra straffrättsliga bedömningar, under hot om skadestånd, såväl vid felaktig anmälning som vid underlåtande att anmäla.
- Anmälningsskyldigheten skulle kunna motverka sitt syfte genom att öka antalet anmälningar av mindre allvarlig art, vilka enligt kritiken redan var fler än vad rättssystemet hann med att utreda och åtala.
- Anmälningsskyldigheten skulle komma att undergräva svenskt näringslivs internationella trovärdighet och lägga hinder i vägen för den internationella harmoniseringen av revisionen.

Också efter anmälningsskyldighetens införande har dessa frågor debatterats. Ett diskussionstema har handlat om att kritiken mot anmälningsskyldigheten har avtagit något efter det att den väl införts – delvis på grund av att dess utformning bättre anpassades till revisorns roll än det ursprungliga förslaget (Engerstedt, 2002; Holmquist, 2000; Strömqvist, 2000). Detta är också en bild som bekräftas vid intervjuer med företrädare för FAR och SRS.

SJUTTON ANMÄLNINGAR GJORDES DET FÖRSTA ÅRET

EBM har signalerat att anmälningsskyldigheten har uppvisat en brottsförebyggande effekt, vilken framkommit bland annat genom EBM:s sammanställning av det första årets anmälningar. Enligt denna fanns 17 anmälningar

från revisorer, av vilka huvudandelen rörde bokföringsbrott (Ekobrottsmyndigheten, 2000). Vissa av de anmälda brotten hade enligt EBM med stor sannolikhet inte upptäckts om de inte hade anmälts av en revisor. Alla anmälningar hade lett till förundersökning och endast ett fall var vid tidpunkten för undersökningen avskrivet, vilket är mycket lite i jämförelse med avskrivningstalen på anmälningar från annat håll (Korsell, 2003). Utfallet kan både sammanhålla med att anmälan endast har lämnats in i mycket "säkra" fall och att sammanställningen inte bygger på registerdata utan på en retrospektiv förfrågan till åklagare. EBM:s sammanställning har i några sammanhang också använts av kritiker till lagstiftningen som hävdar att uppgiften om 17 anmälningar pekar på att anmälningsskyldigheten faktiskt inte har någon större betydelse. Under senare år har dock EBM påtalat att revisorer i ökad utsträckning anmäler brott. Under år 2003 stod revisorerna för totalt 41 anmälningar till EBM (Ekobrottsmyndigheten, 2004).

Ett annat återkommande tema har gällt revisorers kunskaper om och utbildning avseende anmälningsskyldigheten samt behovet av att tydliggöra praxis vad gäller tolkningen av den grad av misstanke, "kan misstänkas", vid vilken lagstiftningen ålägger en revisor att göra en anmälan (Engerstedt, 2002; Gometz, 2000). En synpunkt som förts fram är att revisorer generellt säger sig vilja vara mer säkra än vad denna grad av misstanke föreskriver (jfr Bring, Diesen och Schelin, 1999). Med anledning av tolkningssvårigheten har samarbetet mellan EBM och revisorsorganisationerna FAR och SRS utvecklats för att klarlägga vilken praxis som ska gälla (Ekobrottsmyndigheten, 2003).

2. Anmälningsskyldigheten enligt intervjustudier

Sedan anmälningsskyldigheten infördes har det gjorts ett stort antal intervjuundersökningar med revisorer om tillämpningen av den. Nedan följer en översiktlig sammanställning av ett 30-tal kandidat- och magisteruppsatser från företagsekonomiska institutioner. Uppsatserna utgör underlag för utveckling av enkäten och stöd till tolkningarna av den. Denna sammanställning av sekundärdata är inte helt täckande eftersom sökmöjligheterna varit något varierande. Den ger ändå en översiktlig bild av kunskapsläget. Sammanställningen är inte generaliserande utan explorativ. Syftet är med andra ord inte att få fram en för kåren representativ balans av olika uppfattningar utan att kartlägga vilka teman och ståndpunkter som förekommer och variationen i dem. Det finns dock alltid en risk att vissa teman överbetonas på bekostnad av andra i detta slags syntetiserande sekundäranalys.

De trettio uppsatserna innehåller drygt 160 intervjuer med revisorer från större och mindre städer i olika delar av Sverige. Dessutom ingår två mindre enkätstudier omfattande 99 revisorer respektive 16 byråer. Studierna är gjorda under perioden från anmälningsskyldighetens införande år 1999 fram till år 2003. I ett flertal av dem var den övervägande majoriteten av respondenterna auktoriserade revisorer verksamma vid större byråer. I andra undersökningar är balansen rimligare mellan auktoriserade och godkända revisorer samt mellan verksamma vid större respektive mindre byrå. I många av studierna finns även kompletterande intervjuer med representanter för FAR och SRS, åklagare och stabspersonal vid EBM, företagsrepresentanter samt konkursförvaltare. I översikten nedan är det dock endast revisorernas uppfattningar som sammanställts.

Eftersom flera studier är utförda på samma ort finns en viss risk att samma respondent förekommer i flera intervjuer. Utöver detta finns ett visst inslag av självselektion, vilket sammanhänger med övervikten av större byråer och auktoriserade revisorer. Byrån har i flera fall själv föreslagit vilken revisor som är lämplig att intervjua i denna fråga. Sammantaget kan det medföra att det i materialet finns en viss övervikt åt den ”officiella” uppfattning byrån företräder. Detta är inte helt ovanligt vid intervjuer med representanter för organisationer (Hammersly och Atkinson, 1983:56ff.).

De enskilda uppsatsernas redovisning är allmänt sett sammanfattande och kvaliteten skiftar något. Överlag är de dock väl fokuserade kring anmälningsskyldigheten och dess konsekvenser. Respondenterna ger uttryck för varierande åsikter, men det finns även en del tydliga tendenser som går igenom hela materialet. I första hand återges dessa samlande tendenser men även variation och förekomst av enskilda mer avvikande röster redovisas. Referenser till de enskilda uppsatsarbetena ges endast när exemplifierande intervjuer återges. En lista över de arbeten som ingår i denna översikt finns i rapportens referenslista.

Få negativa erfarenheter trots starka farhågor

Generellt uttrycks i materialet starka farhågor inför konsekvenserna av anmälningsskyldigheten, vilket i mycket speglar den kritik som framfördes i debatten inför införandet. Efterhand framkommer dock i många intervjuer att farhågorna varit något överdrivna och att det mesta egentligen blivit kvar i gamla hjulspår. Vissa grupper av revisorer förblir dock kritiska. Det tycks framför allt bero på att anmälningsskyldigheten strider mot deras uppfattning om revisorsrollen och mot deras yrkesidentitet. Kritiken beror således inte så mycket på att de erfarit några negativa följder för revisionen och klientrelationen.

Mycket av kritiken och farhågorna är tydligast i de tidiga intervjuerna, det vill säga de första två åren efter införandet. De kritiska resonemangen är huvudsakligen av hypotetisk art, då såväl som längre fram. Införandet av anmälningsplikten beskrivs i flera intervjuer som omtumlande och upprörande. Det handlar framför allt om en oro för att omformas till ”åklagarens förlängda arm” och en ”myndighetsperson”, att åläggas en ”polisroll” eller att bli till en ”städgumma” eller ”kontrollant” åt myndigheterna. En del menar att detta ger en särställning i förhållande till en av revisionens intressenter: myndigheterna. I förlängningen riskerar det att undergräva förtroendet från klienterna och deras förståelse för revisorns verksamhet.

”Det var allvar i den här diskussionen om lagens tillkomst att vi i princip skulle bli statsanställda, en granskande myndighet eller något sådant. Det tror jag inte skulle fungera överhuvudtaget. Då skulle relationen mellan företag och revisor bli ungefär som företag och skattemyndighet”
(Banérson, Lidhed och Malm, 2000: 39)

Genomgående tycks dock denna befarade förändring av klientrelationen vara mycket svagt förankrad i den egna erfarenheten. Det handlar snarare om en oro för att förtroendet på sikt ska komma att undergrävas, även om det ännu inte visat sig ha gjort det. En stark majoritet säger att klientrelationerna inte har förändrats, vilket är ett faktum som med tiden framstår allt tydligare.

Detta föranleder en del revisorer att notera att farhågorna inför lagstiftningen kanske var överdrivna. Andra uttrycker det som att lagstiftningens genomslagskraft inte blev så stor som de hade befarat. Det finns även respondenter som inte heller tidigare trodde att en anmälningsplikt egentligen skulle förändra klientrelationen. I något fall vidhålls dock att det ändå finns en risk för ”badwill” i det fall anmälningsplikten skulle tillämpas och om kunderna börjar prata med varandra (Bresser och Nilsson, 2001:19). I en del intervjuer framkommer också att risken att bli skadeståndsskyldig om en eventuell anmälan skulle visa sig vara rättsligt svag upplevs som ett problem.

Vid sidan av farhågorna om en försämrad klientrelation befarade en del av de intervjuade revisorerna att anmälningsplikten skulle öka det så kallade förväntningsgapet ytterligare. Nu skulle omgivningen tro att revisorer skulle upptäcka fler brott än tidigare, vilket de enligt en revisor inte alls

kunde göra. Andra menade att det egentligen inte var så stor förändring eftersom många redan trodde att revisorer hade till uppgift att upptäcka brott. I något fall fanns även en revisor som menade att anmälningsplikten kunde stärka "tredje mans" förtroende:

"Jag kan tänka mig att vårt förtroende borde stärkas i och med att tredje man har den kunskapen. Det vore rimligt, skillnaden är ju att förut hade vi tystnadsplikt i sådana situationer och det är ju det som är avgörande. Nu är vi skyldiga att anmäla vissa brott och det är klart att det skapar ett större förtroende för vår revision, men jag kan inte se att det har gjort det" (Jacobsson, 2001: 42).

Likt den övergripande kritiken var dessa resonemang om ändrade förväntningar och förtroende huvudsakligen hypotetiska. Inte i något fall refererades egna erfarenheter av att dessa saker egentligen hade förändrats.

Anmälningskyldigheten strider mot yrkesidentiteten

Trots frånvaron av egna erfarenheter av förändrade klientrelationer finns en stark kritik mot anmälningsplikten i intervjuerna. Till viss del tycks denna kritik hänga samman med revisorernas upplevelser av hur anmälningsplikten förändrar yrkesrollen och yrkesidentiteten. I några intervjuer sägs att införandet av en anmälningsplikt kändes "inte roligt", "inte bra" eller "taskigt". Resonemanget förekommer även i mer utvecklade form:

"Samtidigt är det inte så kul att bli uppfattad som om man kommer ut för att agera, om det nu är så, som en polis för att leta brott. För det gör vi ju inte" (Banérson, Lidhed och Malm, 2000:43).

Denna svårighet att passa in anmälningsplikten i den yrkesidentitet man har är ett återkommande tema i många intervjuer. Risken är, som en respondent säger, att "folk får fel uppfattning om vilka vi är och vad vi gör" (Nilsson och Åström, 2000: 46). Det upplevs som olustigt att agera som ett slags "polis" och göra extraarbeten som myndigheter ålägger revisorerna. Någon påpekar att ingen gillar "angivarsystemet". En annan respondent frågar sig, "Är det detta vi är till för?" (Albertsson m fl., 2002: 50).

Samtidigt som många uttalar en olust inför anmälningsplikten, så finns en acceptans av den. Flera revisorer säger att de har lärt sig leva med den, eftersom det inte tycks finnas någon möjlighet att bli av med den:

"Det är inte revisorernas huvudsakliga uppgift att leta efter brott. Nu är det en lagstiftning och vi måste följa den men det ska väldigt mycket till innan man anmäler" (Andersson, Bogelöv och Olsson, 2000: 35).

Efterhand kommer fler synpunkter av svagt positivt slag, som att lagen är bra "i princip". Vissa av de farhågor som fanns inför lagen, att man skulle behöva aktivt leta efter brott, har visat sig obefogade. Framför allt fram-

hålls fördelar med att det blev en skyldighet och inte en rätt att anmäla eftersom det senare skulle kunna ha utsatt revisorn för många obehagliga påtryckningar och ”förhandlingar”. Nu bevaras revisorns oberoende och resultatet sägs vara att det blir ”mer lika för alla” (Ingvast och Jansson, 1999:34). Skyldigheten ger enligt flera intervjuer också ett starkare påtryckningsmedel än vad man haft tidigare.

Företagen har liten kännedom om lagstiftningen

Att relationen till företagen inte har försämrats med anledning av anmälningsplikten sammanhänger, enligt ett stort antal intervjuade revisorer, med att många företag inte känner till den så väl. Andra pekar på att den egentligen inte upplevs som något negativt av företagen:

”Om detta beror på att kunderna har dålig kunskap om det här eller om det beror på att dom inte ser något problem med det vet jag inte. Jag tror mer på det senare” (Nilsson och Åström, 2000: 46).

I flera intervjuer hävdas dock att förtroendet förmodligen skulle vara sämre om kunskapen om anmälningsplikten var mer spridd. Bland de tidiga intervjuerna från år 1999 menar någon att vetskapen ”förhoppningsvis” inte har nått klienterna (Brandt och Bäcker, 1999: 22). I en annan intervju påpekades att ”Vi har väl inte gått ut aktivt och torgfört det heller...” (Ingvast och Jansson, 1999: 24). Av ett fåtal tillfrågade revisorer hade inte någon låtit informera klienterna om anmälningsplikten under det första året, vilket förstås inte hindrade att så skulle ske vid behov. Flera respondenter påpekade att de informerar om saken om och när det blir aktuellt:

”...det här är frågor som har kommit upp när vi har haft anledning att diskutera dem med de klienter som vi vet är mest intresserade och kanske också i sådana lägen där man tycker att det finns anledning att peka på det här...”(Ingvast och Jansson, 1999: 24).

Att informera i förebyggande syfte fanns det ingen större anledning till, enligt en revisor, eftersom den brottsförebyggande effekten ändå skulle utbli. Den som vill begå brott sitter, enligt denne respondent, ändå inte som styrelseledamot och omfattas därmed inte av revisorns anmälningskyldighet. Ett annat skäl att inte informera var att det kunde försämra förtroendeklimatet och den öppna relationen till klienten. Det var, som en respondent påpekade, inte direkt det första man för på tal om man vill få en bra start på ett förtroendefullt samarbete. Även om seriösa företag inte borde se denna sak som ett problem, så sades i en annan intervju att anmälningsplikten kunde samspela med en mistänksamhet som redan fanns hos en del företag:

”...de flesta företag ser att vi tillför kunskap till företaget och att vi hjälper dem men att det finns några företag som tror och tycker att vi är några

slags poliser som kommer och granskar” (Andersson, Bogelöv och Olsson, 2000:32).

Emellanåt framhålls att kunskapen om lagstiftningen, liksom om regler i stort, skiljer sig mycket åt mellan olika slags företag/klienter. Större företag med etablerade ekonomifunktioner hade enligt flera revisorer generellt bättre kunskaper, både om anmälningsskyldigheten och lagar och regler i allmänhet. Denna kunskapsbrist gällde enligt en del respondenter i de tidiga intervjuerna inte bara företagen, utan också vissa revisorer:

”Jag tror att om vi inom kåren är förhållandevis dåliga på att känna till lagens existens, så tror jag nog att styrelseledamöter och VD är måhända överlag ännu sämre på att känna till lagens existens” (Banérson, Lidhed och Malm, 2000: 37).

Några revisorer menade att kunskapen om lagstiftningen skulle få bättre spridning bland företagen den dag fällande domar kom. Andra påpekade att de hade haft en del informationspunkter riktade till företagen, i något fall i samband med seminarier vid byrån. Reaktionerna från företagen hade vid dessa tillfällen inte alls varit att detta undergrävde förtroendet. De sades snarare vara mer av karaktären: ”jaha ungefär...” (Jacobsson, 2001: 41).

Den brottsförebyggande effekten anses marginell

Få av de intervjuade revisorerna tror att anmälningsskyldigheten har någon större brottsförebyggande effekt. En av anledningarna sägs vara den okunskap som finns hos företagen om lagen. Ett exempel är den revisor som beskrev saken som att ”den sover ganska tyst” (Johansson, Lindstedt och Pålsson, 2001:36). Några påpekar också att de inte hade förväntat sig något större genomslag, eftersom lagstiftningen enligt dem huvudsakligen tillkom av politiska eller symboliska skäl. Flera andra menar att den kan ha en viss betydelse, men den är i så fall högst marginell. I en intervju formulerades det som att ”Den skadar inte i alla fall” (Johansson, Lindstedt och Pålsson, 2001:33). Anmälningspliktens förebyggande effekt kunde enligt dessa revisorer vara: att den eventuellt kunde förhindra vissa skadeverkningar av ekonomiska brott, att den rättsliga processen i vissa fall kunde gå lite snabbare eller att den kunde verka förebyggande bland de företag som känner till den.

För ett antal av respondenterna tillför anmälningsplikten inget nytt. De problem som man stötte på tidigare åtgärdades också då, om än på ett ”smidigare” sätt. Där man förut använde ”informella samtal” med styrelsen, har nu endast skett en ”precisering av hur det här ska ske” (Jacobsson, 2001: 38). Men det handlar i dessa diskussioner inte främst om allvarliga brott eller oegentligheter, utan om mindre felaktigheter. Allvarliga brott är enligt en av respondenterna något man som revisor ytterst sällan stöter på. En respondent hade under tjugo års tid endast stött på brott vid två tillfällen, en annan formulerar saken som: ”Det bör påpekas att de allra

flesta fel vi upptäcker beror på ren okunnighet på området hos företaget och inte ett brottsligt uppsåt” (Danielsson och Fredriksson, 2001:31). Fel av detta slag rättas i de flesta fall efter ett påpekande. Det handlar enligt en revisor om att man ”redan på ett förstadium kan hindra vissa saker”, vilket underlättas av om man känner sina klienter väl (Jansson och Larsson, 2001:28).

Bland de intervjuade revisorerna finns dock också några som menar att anmälningsplikten faktiskt blivit ett bra påtryckningsmedel för dem, och fungerar som ett stöd vid agerandet. Den ger mer makt åt revisorn och ett flertal exempel ges i olika intervjuer på att företag har rättat felaktigheter och oegentligheter efter det att revisorn har påtalat sin anmälningsplikt (Bolmström, Lezama och Schamoun, 2001:229). Ytterst få av de intervjuade tycker att den brottsförebyggande effekten är speciellt stark, men det förekommer, så som i uttalanden av slaget: ”Plikten är ett bra redskap för att fånga upp brotten” (Johansson, Lindstedt och Pålsson, 2001:33).

Seriösa revisorer har seriösa klienter

Ett återkommande tema i samband med att anmälningsplikten sägs ha liten betydelse, är att man själv endast har goda klienter och undviker att dra på sig problem. Detta kan vara ett av de teman som förstärks något av urvalet av respondenter. I ett flertal uttalanden hänvisas till omständigheter som gör att de intervjuade revisorerna inte kommer i kontakt med brottsliga företagare. Det kan handla om att man arbetar på en byrå eller ort där sådant inte förekommer, eller att man undviker ”...den typen av kunder eller den typen av människor i sin omgivning som ägnar sig åt sådant som skulle kunna föranleda en anmälan” (Nilsson och Åström, 2000:42). De ärliga företagarna som man arbetar med agerar precis likadant som de gjorde tidigare och man ser inte alls detta slags problem:

”...man stöter ju inte på det där. Jag jobbar mest med ägarledda små familjeföretag och det finns inga brottslingar där. Det är vanliga människor som sliter och jobbar dygnet runt. Ekonomisk brottslighet är nog mer ett storstadsfenomen” (Grenmark och Mogerud, 2001: 22).

Detta att man endast har goda klienter anges i en intervju som själva skälet till att klientrelationen inte har försämrats på grund av anmälningsplikten:

”Jag känner inte att det gjort det, men visst finns den i bakhuvudet. Man tänker på om man upptäcker något att här kan det vara ett brott. Men jag är ytterst förskonad från dåliga företag. Seriösa företag som vill göra bästa möjliga är inte alls intresserade av de här sakerna, så för min del har det inte inneburit någonting” (Grude och Lindh, 2002:26).

Samma revisor ger ett exempel där han just avgått i ett bolag, inte för att det var några brott utan för att det var slarvigt skött och för att det var svårt att få kontakt med kunden. Detta att man undviker eller avvecklar klienter som rör sig i gråzonen är också något som påpekas i andra inter-

vjuer. Flera menar att de alltid har varit restriktiva i valet av klienter, men säger samtidigt att de nu kanske kommer att bli eller redan har blivit "ännu" försiktigare med anledning av anmälningsplikten (Brandt och Bäcker, 1999). I något fall anges att byrån har som policy att beakta denna fråga innan en ny klient accepteras. Lagen utgör därigenom "...ytterligare en ingrediens i vår bedömning av att behålla/anta en ny klient..." (Karlsson, Larsson och Shibru, 2003:31). I en annan intervju formuleras det som:

"Det är alltid svårt när man får en ny kund, man får alltid försöka göra en bedömning av kunden och se vad han varit med om tidigare. Då kan man undersöka om han haft bolag i konkurs och har han det väljer man oftast bort honom" (Grude och Lindh, 2002: 21).

En återkommande uppfattning är att uppdrag avvecklas om en klient är oseriös. Några säger sig ha undvikit kunder för att de fattat misstanke om oegentligheter, för att de känner på sig att något är fel eller att kunden är oseriös. Andra försöker avstå från känsliga branscher som "restaurangbranschen och begagnade bilar" respektive "hantverk", för att undvika svårbedömda situationer (Albertsson m.fl., 2002:33). Det räcker enligt en respondent med oskäligt slarv från företaget eller att de arbetar "oseriöst", för att han ska kliva av. Det handlar inte minst om att skydda det egna varumärket. Enligt denna respondent är revisorn därför många gånger mer restriktiv i sin tolkning än vad lagstiftningen föreskriver (Grenmark och Mogerud, 2001:23). Denna selektionsprocess är, enligt en annan revisor verksam vid en större byrå, präglad av en ömsesidighet:

"De klienter som inte känns rätt gör man sig av med redan från början och tar inte uppdraget. Dessutom vill inte brottslingarna ha oss som revisorer. Möjligen kan det vara en skillnad på de mindre byråerna" (Karlsing och Josefsson, 2002:33).

De riktiga "fiffarna" går enligt flera respondenter runt lagstiftningen genom att använda sig av associationsformer för vilka revisor inte krävs. Alternativet, som också förekommer i flera intervjuer, är att sådana företagare går till mindre seriösa revisorer som ser "mellan fingrarna", eller vad någon kallar för "källarrevisorer". Dessa godkänner en årsredovisning utan någon egentlig granskning. Det handlar kort och gott om att "oseriösa företag ofta anlitar oseriösa revisorer" (Albertsson m.fl., 2002:51). En förhoppning, som kommer till uttryck i en grupp intervjuer, är att sådana oseriösa revisorer borde få svårare att bedriva sin verksamhet på grund av anmälningsplikten och att Revisorsnämndens disciplinåtgärder ska göra deras verksamhet svårare framöver. Men det förekommer också påpekanden om att anmälningsplikten kan ha skapat vissa "konkurrensfördelar" för de oseriösa, och "sådana som ser lite mellan fingrarna...som har lite glesare händer, det finns ju alltid sådana inom alla kårer..." (Ingvast och Jansson, 1999: 33).

En lite mildare variant av detta tema återfinns i resonemang om att revisorer, som får rykte om sig att vara "snällare", kan locka till sig kriminella kunder (Grude och Lindh, 2002:22). Det kan också, som beskrivs i en

annan intervju, handla om att ett företag hamnar på villovägar efter att inledningsvis ha fungerat bra:

”Givetvis är vi alltid framme och frågar kring vad han sysslar med och försöker få utrett mer. Så som regel i den situationen får man väl som svar ett batteri med lögner” (Banérson, Lidhed och Malm, 2000:40).

Dessa problem är enligt några respondenter besvärliga av den anledningen att det är mycket svårt att upptäcka brott begångna av någon som medvetet vill dölja dem. Tanken har framförts i tidigare utredningar om revisorers brottsförebyggande roll och återkommer även i det här analyserade intervjumaterialet:

”De som håller på med ekonomisk brottslighet är så pass duktiga att det inte går att upptäcka dem. Är det någon de kan lura så är det revisorn. Man har i efterhand hört många varianter på hur de ekonomiska brottslingarna gått tillväga för att lura revisorn. De som håller på med den här typen av brott gör det utan att det går att upptäcka” (Grenmark och Mogerud, 2001:23).

I några intervjuer betonas att risken att ta sig an en oseriös klient är större för revisorer med mindre erfarenhet och klientunderlag, än för dem som redan har tillräckligt med klienter som består av seriösa företag:

”Då finns det ingen anledning att ta suspekta klienter inom vissa branscher där det förekommer en viss oro. Är man däremot ung som revisor finns en risk att man tar på sig uppdrag som man när man är efterklok inte skulle ha gjort” (Andersson, Bogelöv och Olsson, 2000:32).

Revisionen har förblivit densamma

Likt oron över förtroendet från klienterna finns i de tidiga intervjuerna en del farhågor att anmälningsskyldigheten skulle komma att ta tid och resurser från själva revisionen. I kritiska resonemang, huvudsakligen av hypotetisk karaktär, spekulerade en del respondenter kring risken att detaljgranskningen skulle bli sämre om (obetald) tid lades på uppdrag som formulerats av det allmänna. Det handlar om att ett nytt moment har ålagts dem, ovanpå det gamla, något som inte har med revisionen att göra. Revisorn behöver därigenom ”lägga betydligt mer kraft och krut på det, än det egentligen är motiverat att göra ur allmän revisionssynpunkt. Och vem betalar oss för det?” (Ingvast och Jansson, 1999:28). Det faktum att företaget skulle få stå för kostnaden, utan att dessa arbetsuppgifter låg i bolagets eller ägarnas intresse, kunde tillsammans med minskad information från klienterna leda till en försämrad revision. En illustration av resonemanget är följande uttalande, om att:

”...anmälningsskyldigheten i längden kommer att försvåra, fördyra och framför allt försämra revisionen, främst i mindre företag. Risken finns att

företagarens attityd påverkas i negativ riktning då de inte vet om de kan lita på revisorn” (Alm och Nilsson, 2000: 35).

Likt förtroendefrågan menar dock en överväldigande majoritet att anmälningsplikten inte alls har förändrats och inte kommer att förändra revisorns arbetssätt. Som en respondent påpekar var det inte heller det som åsyftades med plikten, så som den kom att utformas:

”Nej, ingen del av revisionen har påverkats. Det är ju uttalat att vår skyldighet att anmäla vid misstanke om brott inte ska, i det här läget, förändras att vi jobbar på ett annat sätt. Vi söker inte medvetet efter brott utan vi ska utföra vår revision som vi gjort tidigare” (Jacobsson, 2001:38).

I flera intervjuer sägs att anmälningsplikten egentligen inte förändrar något i revisionen utan bara har lagts ovanpå tidigare verksamhet. Det handlar, enligt en respondent, inte så mycket om en förändring av revisionen som att man nu vet vad man ska göra om man råkar ”snubbla över” något vid granskningen (Johansson, Lindstedt och Pålsson, 2001:32). I en annan intervju påpekas att det blev extra fokus på detta i början, men att det snabbt har avtagit. Några revisorer påpekade att anmälningsplikten inte föranleder några extra insatser förrän en misstanke dyker upp. Då skulle å andra sidan en fördjupad undersökning krävas, som man inte skulle kunna ta betalt för.

Även om många revisorer hävdar att revisionen inte har förändrats finns också en del som påtalar vissa mindre förändringar. Det sker i formuleringar som att det har blivit mer ”komplicerat”, att anmälningsplikten är något man hela tiden har i bakhuvudet även om den inte är nedlagd i någon ”metodlista”. Den sägs vara ytterligare en punkt att beakta, något som kräver att man har ”andra glasögon” på. Enligt vissa har anmälningsplikten medfört en viss ökning av revisionen eftersom man behöver mer tid på sig för att söka efter oegentligheter. I något fall har man utvecklat en plan vid byrån för hur man ska agera. I andra intervjuer sägs att man måste uppmärksamma vissa områden mer och att man är mer observant på beteenden i ”gränslandet”. Anledningen är att det inte som förr går att säga att detta ligger utanför revisorns område.

Tolkningssvårigheter och avvägningar vid anmälan

Ett återkommande tema i intervjuerna är svårigheten att tolka och tillämpa lagstiftningen. Den stora stötestenen är hur man ska förstå den grad av misstanke som anges för anmälningsplikten. Begreppet ”kan misstänkas” betraktas generellt som problematiskt; både dess innebörd och den låga grad av misstanke som anmälningsplikten därigenom föreskriver.

”Skulle det dyka upp ett fall är ju skrivningen i lagen väldigt konstig, det står redan vid misstanke om brott men vad är misstanke och var finns det redovisat i lagstiftningen” (Jansson och Larsson, 2001:26).

I flera intervjustudier görs försök att få respondenterna att hypotetiskt avgöra var gränsen går. Generellt skiljer sig uppfattningarna åt och revisorer anger högre grader av misstanke än representanter för åklagarmyndigheter och jurister. Många revisorer finner det orimligt att anmäla vid så låg grad som lagstiftningen tycks föreskriva. På påståendet i en studie att "kan misstänkas" skulle motsvara en misstankenivå på 5–20 procent, svarar en revisor: "Det vore katastrof med en så låg misstankenivå. Det är ju att röja sin tystnadsplikt" (Olin och Svensson, 2001:36; jfr Ekobrottsmyndigheten, 2003:8).

Anmälningar vid svag grad av misstanke anses av kritiska revisorer leda till att företaget i fråga skadas, att klienter går förlorade i onödan, att man riskerar att bli stämd av klienten och att anseendet kan försämrats. Att lämna in en "felaktig" anmälan betraktas som djupt problematiskt: "Det skulle bli förödande på många sätt om man skulle göra en felaktig anmälan" (Jansson och Larsson, 2001:30). Om man skulle anmäla "minsta lilla brott" är risken, enligt en annan revisor, att man blir stämplad som en som springer till åklagaren så fort något verkar misstänkt (Danielsson och Fredriksson, 2001:31).

Redan vid en låg grad av misstanke kan man visserligen tänka sig att diskutera saken med kolleger men för att anmäla säger många att man behöver vara helt säker på sin sak. Man måste vara 100 procent säker, fallet ska vara "solklart". Man måste verkligen ha bevis och man vill ha otroligt mycket på fötterna:

"...lagen blir snarare en sorts belastning för oss eftersom vi tar risker och kan bli straffade. Vid de anmälningar som gjorts är revisorn antagligen 100% säker, så att det är ingen tvekan om brott" (Grude och Lindh, 2002:22).

Tystnadsplikten är viktigast

Det är alltså inte heller underligt att det förekommer uttalanden av slaget: "Personligen har jag kanske lite högre toleransnivå än vad lagen medger" (Nilsson och Olsson 2001: 48). En variant på detta tema, som återkommer i några få intervjuer, är att tystnadsplikten framhålls före anmälningsskyldigheten, oavsett vad lagstiftningen säger. Några respondenter menar att man kontinuerligt måste göra en avvägning mellan tystnadsplikt och anmälningsplikt. En revisor hävdade att tystnadsplikten fortfarande var viktigast: "...tystnadsplikten väger tyngst. Först när revisorer prickats och fler fall blivit kända kanske anmälningsplikten får högre prioritet" (Johansson, Lindstedt och Pålsson, 2001: 32).

Även om resonemangen är starkt hypotetiska förekommer intervjuer där respondenten spekulerar över förekomsten av olika hinder som kan göra revisorn obenägen att anmäla. Ett sådant är att det kan upplevas som meningslöst att anmäla: "Om det ändå inte blir någonting av anmälningarna. Varför ska man då lägga ner energi på det?" (Albertsson m.fl. 2002:50). Problemet sägs vara att myndigheterna inte har möjlighet att ta hand om

alla anmälningar – en fråga som för övrigt belyses mycket väl i en nyligen publicerad kriminologisk avhandling (Korsell, 2003). En revisor med tidigare erfarenhet som konkursförvaltare menade att avskrivningar av brott, som upplevdes som självklara, kunde verka avskräckande: ”Med detta som bakgrund vet man att det krävs väldigt mycket och det uppmuntrar ju inte speciellt mycket i andra lägen heller” (Karlsing och Josefsson, 2002:29).

En annan typ av motstånd är det obehag som revisorn kan känna inför att göra en anmälan. Enligt en respondent känns det ”tråkigt” att avsäga sig ett renommerat och välskött företag bara för att en passiv styrelseledamot begått ett brott (Banérson, Lidhed och Malm, 2000:36). Också ekonomiska grunder anges som något som skulle kunna vara ett problem för revisorer med få klienter, som de är beroende av:

”Det kan säkert i vissa fall vara rädsla för att förlora kunder samtidigt som man skall ha i minnet att man som revisor skall ha oberoende och inte vara rädd för att tala om saker” (Danielsson och Fredriksson, 2001:32).

Detta är en tanke som också förekommer i en annan formulering; att det kan finnas revisorer utan integritet eller uppdrag nog att våga förlora en klient, eller göra sig till ovän med denne. En annan aspekt av denna problematik är den risk för skadestånd som några upplever som ett bekymmer.

”Dokumentationen är viktig! Det är väldigt svårt att definiera misstankegrad. Vissa är självklara, andra inte. Ett fall som anses självklart, kan bli friat i högsta instans och då var det ju inte något brott. Då kan det i stället bli aktuellt med skadestånd som man får bära med sig hela livet” (Karlsing och Josefsson, 2002:39).

Ytterligare ett resonemang handlar om att det skulle kunna finnas en mer ”reell hotbild” där det verkligen krävs civillikage för att göra anmälan.

Bättre avhjälpa än anmäla

Det förefaller rimligt att många föredrar att avhjälpa eventuella oegentligheter framför att anmäla dem med tanke på resonemangen om:

- oviljan att vara en myndighetsperson
- att man endast har seriösa klienter
- att misstankens styrka är svår att avgöra
- de negativa konsekvenserna av en anmälan

Det kan då vara på sin plats att påpeka att möjligheten att avhjälpa och korrigera en felaktighet eller oegentlighet inte bara tycks passa bättre med revisorns traditionella arbetssätt enligt många respondenter. Det ligger också i linje med lagstiftningens syfte att stärka revisorns brottsförebyggande roll (jfr Ekobrottsmyndigheten, 2003:6f.). Dessutom, framhålls i en intervju, kan ett påpekande om brott som avhjälps, resultera i att förtroendet för revisorn stärks.

Det finns dock tolkningssvårigheter och avvägningar även när det gäller att avhjälpa en felaktighet. Ett problem är att avgöra om skadan verkligen blivit avhjälpt. En mer vanligt diskuterad svårighet är dock tidsramen på två veckor. För några revisorer är denna frist helt tillräcklig, men flera andra påpekar att den är väl snäv. I flera intervjuer säger sig respondenten därför vara beredd att sträcka sig ytterligare några dagar, inte minst om dialogen med företaget verkar leda någonstans. Någon har egen erfarenhet av att det kan behövas. Ett par revisorer menar att även en månad eller längre kan vara en rimlig tid.

I flera intervjuer framhålls egen erfarenhet av att ha avstått från anmälan efter kontakter med kolleger och jurister; i något fall för att man inte trodde sig kunna nå fällande dom. I ett flertal andra fall beskrivs hur revisorn genom att ha påtalat sin uppfattning eller misstanke har nått framgång i att få klienten att avhjälpa och korrigera felet. I några fall påpekas att det främst rört sig om misstag och oklarheter i redovisningen, inte något riktigt brottsligt eller att det handlat om små summor. En revisor påpekar att detta för övrigt inte är något nytt och exemplifierar med ett fall från 1980-talet i vilket bolagets styrelse polisanmälde ett brott på revisorns rekommendation.

Bland de intervjuade finns ett fåtal revisorer som också har lämnat anmälan till åklagare. I något fall anges att det vid byrån har gjorts fyra-fem anmälningar. Några av fallen sägs ha lett till åtal och något till fällande dom. Andra upplever att anmälan var meningslös eftersom den inte ledde till åtal. I ett annat fall har revisorn inte hört någonting om vad som hänt efter anmälan. Två av dem som gjort anmälan framhåller att det hela var mycket obehagligt och att de inte visste riktigt vad som skulle följa efter anmälan. De sade sig också generellt vara rädda för att förstöra för klienten.

Kompetensutveckling pågår

Ett återkommande tema, som sammanhänger med tolkningssvårigheterna, berör de intervjuade revisorernas kunskaper och kompetens att avgöra om och när brottsmisstanke föreligger. I denna fråga går åsikterna isär. Några hävdar att de inte har den juridiska kompetens de menar behövs och att det är ett allvarligt problem: "...den enskilde revisorn har ju ingen möjlighet att göra den här bedömningen. Det är ju löjligt att tro något sådant" (Ingvast och Jansson, 1999:26). En liknande kritik formuleras i följande termer: "Hur många lagar ska vi kunna? Ska vi gå in i brottsbalken också?" (Albertsson m fl., 2002:49). Enligt flera respondenter är således inte kännetecknet om lagstiftningen i kåren så god som man skulle kunna tro:

"Det finns lite okunskap, när exakt vet jag det här, när är det jag skall anmäla egentligen, vilka typer av brott gäller det. Det är ju i och för sig vår skyldighet att veta och skaffa sig den kompetensen men jag tror inte det är många som har gjort det" (Jansson och Larsson, 2001: 30).

Detta bekräftas i någon mån i de tidiga intervjuerna av att respondenterna säger sig känna till den allmänna debatten och de övergripande dragen i lagstiftningen men inte detaljerna. Andra menar att de helt klart kan känna igen de brott anmälningsskyldigheten gäller om de skulle stöta på dem. För många tycks dock en eventuell brist i kunskaper vara ett mindre problem. De påpekar att de kan diskutera saken med kolleger och konsultera juridisk expertis vid behov. Det handlar mer om att agera när den ”inre klockan ringer” (Danielsson och Fredriksson, 2001:30). Om man stöter på tveksamheter gäller det att veta när det är dags att inhämta detaljkunskapen och varifrån man gör det:

”Som revisor måste man ha övergripande kännedom om ett flertal lagar och regler. Om man vid granskning stöter på oegentligheter så ska man veta var man kan få fördjupade kunskaper” (Johansson, Lindstedt och Påls-son, 2001:s.31).

Det uttrycks också som att man inte utgår från föreställningen om själva brotten, utan måste söka sig djupare om man känner på sig att något är fel. Detsamma gäller om det uppstår tveksamheter av något slag:

”Vi är inte utbildade på skillnaden mellan brotten och jag kan inte rakt upp och ner ge en definition på dessa brott. Däremot om det är något som inte står rätt till så får man se till att man har torrt på fötterna om man ska gå vidare. Står jag inför situationen där jag märker att något inte står rätt till så får jag se till att skaffa mig den kompetensen på något sätt. Dels får jag läsa in mig själv och dels får jag ta hjälp av någon extern kompetens om frågan skulle ställas på sin spets” (Jacobsson, 2001:45)

Kunskaper inhämtas på olika sätt

Denna process, i vilken man bedömer om en tillräckligt stark misstanke föreligger, sker enligt en revisor i ett antal steg. Först diskuterar man med erfarna kolleger och den egna skattejuristen, därefter kontaktar man den centrala kompetensen i Stockholm. Det är först därefter man kan ta beslut om att gå vidare till anmälan eller inte (Jacobsson, 2001:40). Skillnaden mellan större och mindre byråer påtalas i en del intervjuer, medan andra menar att denna inte bör överdrivas. De som inte har den juridiska expertisen i huset kan ändå inhämta den via nätverk eller en lokal advokatbyrå.

På frågor om hur man inhämtat sina kunskaper om anmälningsplikten finns olika svar. Ett flertal revisorer anser sig inte ha haft någon mer formell kompetensutveckling på detta område. Det handlar snarare om att man läst om anmälningsplikten i tidskriften Balans eller i nyhetsbrev och informationsmaterial från IREV eller FAR (t.ex. Skog och FAR, 2000). I flera av undersökningarna nämns förekomsten av både mer översiktliga informationstillfällen och mer ingående interna seminarier vid byrån. En revisor nämner en mer omfattande internkurs vid byrån, några andra att internt material och policy formulerats. Det finns dock också de som deltagit i mer omfattande utbildningar. Flera säger sig ha deltagit i kurser vid IREV eller

FAR. Några har gått en kortare kurs eller en endagskurs, en annan en kurs där två-tre utbildningsdagar av tio ägnades åt denna lagstiftning. I några intervjuer uttrycks slutligen synpunkten att alla revisorer borde ges en utbildning om en till två dagar för att höja den allmänna kunskapsnivån om anmälningsplikten.

3. Enkätstudien och de svarandes sammansättning

I januari 2003 var antalet kvalificerade revisorer enligt Revisorsnämndens uppgifter 4 146. Av dessa var 1 699 godkända och 2 447 auktoriserade. Den avgörande skillnaden i auktorisationsnivå är att det för större aktiebolag krävs granskning av en auktoriserad revisor (t.ex. om antalet anställda övergår 200 eller företaget är börsnoterat). Kraven för godkännande är i dag högskolestudier om 120 poäng, tre års praktikutbildning och revisorsexamen. Motsvarande krav för auktorisation är 160 poängs högskoleutbildning, fem års praktik samt revisorsexamen och högre revisorsexamen.

Som urvalsram för att dra ett stickprov ur denna population användes medlemsmatriklar från FAR respektive SRS, som organiserar den övervägande majoriteten av revisorerna. Vid undersökningstillfället ingick i FAR 2 087 av de auktoriserade och 433 av de godkända revisorerna samt därutöver ett mindre antal specialister inom andra områden av revisionsbyråbranschen (affärsjurister, skattekonsulter och "corporate finance-specialister"). SRS organiserar främst revisorer i medelstora och små företag. Vid undersökningstillfället uppgick medlemstalet till 1 391, varav majoriteten var godkända revisorer.

Urval, svarsfrekvens och representativitet

För enkätundersökningen gjordes ett stratifierat urval, i vilket två av varandra oberoende slumpmässiga stickprov drogs ur respektive organisations adressregister: 750 ledamöter i FAR och 600 i SRS. Det relativt sett större urvalet från SRS gjordes för att få en god representativitet trots det relativt sett mindre antalet medlemmar (s.k. "oversampling").

Det första enkätutskicket den 18 augusti 2003 följdes av två påminnelser, den sista med ett nytt formulär bifogat. Materialinsamlingen avslutades den 8 oktober 2003. Utskick och insamling av postenkäten utfördes av Kinnmark Information AB på uppdrag av författaren. Sammantaget inkom 714 svar varav 694 enkäter var ifyllda, 6 tomma och 14 med angivelse att adressaten inte var revisor (12) eller var okänd (2). Ytterligare något av bortfallet sammanhänger med att revisorer med dubbelt organisationsmedlemskap i några fall fått två formulär. Svarsfrekvensen uppgår till 52 procent netto (51 procent brutto), vilket statistiskt sett är lågt, men knappast förvånande med tanke på att en del frågor kan uppfattas vara av känslig natur. Enkätstudier till revisorer har både i Sverige och internationellt även tidigare uppvisat relativt låga svarsfrekvenser.

En enkel bortfallsanalys har gjorts utifrån variablerna kön, organisationstillhörighet och auktorisationsgrad (se tabell 1). I fråga om kön har materialet en mycket god representativitet både för hela populationen och de båda delpopulationerna FAR- respektive SRS-medlemmar. Andelen kvinnor respektive män i datamaterialet är 28,2 respektive 71,8 procent, vilket helt motsvarar totalpopulationens. Motsvarande uppgifter för organisa-

tionstillhörighet är 54,9 procent FAR-ledamöter och 45,1 procent SRS-medlemmar, vilket svarar ganska dåligt mot urvalsramens 64,4 procent FAR-anslutna respektive 35,6 procent SRS-medlemmar. Det rör sig dock om en överviktning som helt orsakats av den ”oversampling” som gjordes. Materialsammansättningen motsvarar i stort sett helt andelen enkäter som gick ut till respektive delpopulation: av 1 350 formulär sändes 750 (56 procent) till FAR-ledamöter och 600 (44 procent) till SRS-medlemmar. För att kompensera detta har många av analyserna gjorts parallellt med både oviktade och viktade variabler. I det senare fallet har FAR-medlemmar tilldelats vikten 1,17 och SRS-medlemmar 0,79. Viktningen har dock inte på något substantiellt sätt förändrat resultaten, varför endast oviktade analyser presenteras nedan.

Vad gäller auktorisationsnivå är 54,3 procent auktoriserade revisorer och 45,7 procent godkända i materialet, vilket svarar mot totalpopulationens 59 procent auktoriserade respektive 41 procent godkända revisorer. Också denna övervikt av godkända revisorer i materialet kan förklaras med hänvisning till den ”oversampling” av SRS-medlemmar som gjordes, och behöver därför inte betraktas som ett ”bias”. En närmare undersökning av den delpopulation som är FAR-medlemmar visar till exempel en mycket större överensstämmelse än totalen vad gäller auktorisationsnivå. Av de FAR-anslutna revisorerna i materialet är 15,1 procent godkända och 84,9 procent auktoriserade. Detta motsvarar i mycket hög grad delpopulationens sammansättning, i vilken 17,2 procent är godkända och 82,8 procent auktoriserade. Sammanfattningsvis tyder denna bortfallsanalys alltså inte på att det skulle finnas något slags systematiskt ”bias” som sammanhänger med kön, organisationstillhörighet eller auktorisationsnivå. Undersökningen tycks ha en god representativitet i dessa avseenden.

Respondenternas karakteristik

I enkäten ställdes åtta inledande bakgrundsfrågor i syfte att kartlägga de svarandes karakteristik och verksamhetsbetingelser. Syftet var att skapa variabler för att särskilja olika grupper av revisorer. Därmed kan man beskriva olikheter inom kåren vad gäller attityder till och tillämpning av anmälningsplikten. De åtta variablerna är kön, organisationstillhörighet, auktorisationsgrad och -år, typ av byrå och ort man är verksam i, vilken klientkategori man arbetar för huvuddelen av sin tid och antal klienter för vilka man var huvudansvarig revisor (se tabell 1).

Indelningen i byråtyper följer den tredelning som tidigare använts av Blake med flera (1999). Den skiljer ”Big four-byråer” dels från andra byråer ingående i internationella nätverk, dels från övriga små byråer. Indelningen i ortstorlek är den enklast möjliga med en uppdelning mellan stadsområden, definierat som Stockholm, Göteborg och Malmö och ”annan stad/ort”. Den indelning i klientstorlek som används är något reducerad i jämförelse med enkätfrågan. Två kategorier av ”Stora AB”, börsnoterade och ej börsnoterade, har slagits samman till en i syfte att undvika alltför små kategorier. Eftersom frågekonstruktionen medgav flerval har kategoriindelningen gjorts utifrån den största klientkategori som angivits.

Tabell 1. Bakgrundsvariabler. Frekvensfördelningar.

	Svar procent	Svar Frekvens	Internt bortfall	Urvalsram % (frekv)	Population % (frekv.)
TOTAL		694	20	3911/3942 ^a	4146
Kön				(n=3942)	
Kvinna	28,2	194		28,5 (1122) ^b	
Man	71,8	494		71,5 (2820)	
(n)		(688)	6		
Organisation				(n=3911)	
FAR	54,9 ^c	351		64,4 (2520)	
SRS	45,1	288		35,6 (1391)	
(n)		(639)	55		
Auktorisationsnivå					
Godkänd	45,7	314			41,0 (1699)
Auktoriserad	54,3	373			59,0 (2447)
(n)		(687)	7		
Byråtyp					
Big four	47,7	328			
Annan i nätverk	20,1	138			
Annan utan nätverk	32,2	222			
(n)		(688)	6		
Ortstorlek					
Storstadsområde	40,5	281			
Annan stad/ort	59,5	412			
(n)		(693)	1		
Klientstorlek					
Mindre AB	79,3	544			
Medelstora AB	9,9	68			
Stora AB	9,8	67			
Annat	1	7			
(n)		(686)	8		
Klientantal					
0-49 st	36,2	241			
50-99 st	29,7	198			
100-510 st	34,1	227			
(n)		(666)	28		
Generation					
Aukt/godk före 1985	31,4	216			
Aukt/godk 1985-1994	41,5	285			
Aukt/godk 1995-2003	27,1	186			
(n)		(687)	7		

^a I FAR ingår 31 specialistmedlemmar som inte är revisorer (12 av de returnerade obesvarade enkäterna härrörde från sådana medlemmar).

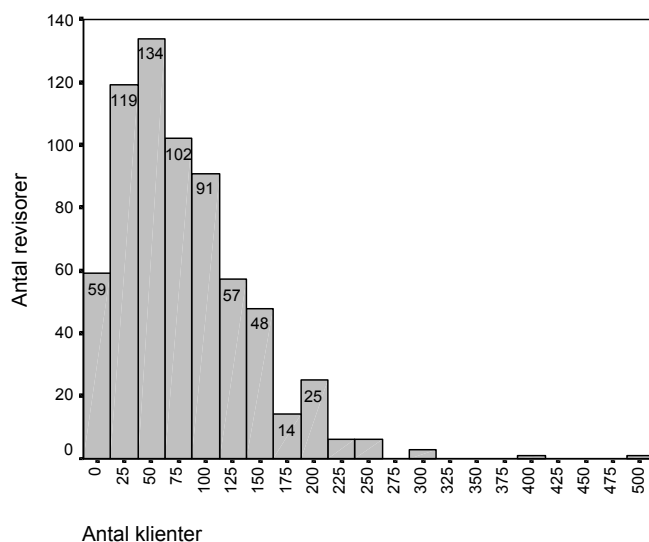
^b Också inomorganisatorisk könsrepresentativitet är hög: Andelen kvinnor/män i FAR är 28,6/71,4 procent, vilket i materialet motsvaras av 28,5/71,5 procent. Andelen kvinnor/män i SRS är 28,2/71,8 procent, vilket i materialet motsvaras av 25,1 /74,9 procent.

^c Dessa andelar motsvarar i mycket hög grad den stratifiering som gjordes: 44,4 procent av formulären gick till SRS-medlemmar och 55,6 procent till FAR-medlemmar.

Fördelningarna över år för auktorisation/godkännande och antal klienter har klassindelats för att få relativt jämnstora grupperingar. Den förra variabeln har klassindelats för att undersöka eventuella generationsskillnader. Klassindelningen är gjord utifrån auktorisationsår i de fall årtal har angivits för båda auktorisationsnivåerna. Klassindelningen av det antal klienter för vilken revisorn är huvudansvarig innehåller några ”outliers” vilka gjorde att klassen med flest klienter blev mycket bred. Det kan därför vara på sin

plats att ge en mer detaljerad översikt över spridningen på denna variabel (se figur 1).

I histogrammet anges medelvärdet för respektive klass, vilka med undantag för den första klassen har en bredd om 25 klienter. Den första omfattar dem som har 0–12 klienter. Frågan åsyftade antal företag för vilka revisorn ansvarade. Detta kan, som en respondent noterade, vara långt högre än antalet klienter i betydelsen företagsledare, då det i många fall rör sig om flera bolag med samma ägare/ledning (i ägarledda småbolag).

Figur 1. Histogram: Antal klienter (n = 666)

Frågeområden och statistiska bearbetningar

I formuläret ingick 26 frågor med fasta svarsalternativ som rör respondentens uppfattning om anmälningsskyldigheten och dess effekter samt hur man i praktiken förhåller sig till och har tillämpat anmälningsskyldigheten. Utöver det fanns även två öppna frågor i vilka respondenterna kunde ge synpunkter på anmälningsskyldigheten, samt ett antal frågor som rör olika aspekter av förtroende. I denna rapport analyseras endast de frågor som direkt rör anmälningsskyldigheten.

Frågorna om anmälningsskyldigheten har organiserats i grupper som var och en används för att besvara en av sex övergripande frågor. Dessa ansluter till de teman som framkommit i kritiken inför lagstiftningen och intervjustudierna ovan. De tre första frågeklustren rör framför allt revisorernas attityd till anmälningsskyldigheten. Här finns frågor om vilken inställning man har till anmälningsskyldigheten i stort, i vilken utsträckning man upplever att den fungerar brottsförebyggande och är bekant bland företagen samt hur väl lagstiftningen passar revisorns roll och kompetens. De tre efterföljande frågeklustren behandlar anmälningsskyldighetens praktiska

konsekvenser för revisorns verksamhet, bland annat i vilken mån anmälningsskyldigheten påverkar klientrelationen och hur man förhåller sig till den i praktiken. De enskilda frågornas formulering presenteras i samband med analysen av respektive frågekluster.

STATISTISKA BEARBETNINGAR

I ett första steg har enkel deskriptiv statistik använts för att beskriva svarsfrekvens, bakgrundsvariabler och den totala svarsfördelningen i frågorna. I ett andra steg har frågorna om anmälningsskyldigheten undersökts i relation till bakgrundsvariablerna i syfte att klarlägga eventuella skillnader mellan olika kategorier av revisorer. Det har gjorts genom bivariata analyser i form av korstabuleringar med procentfördelningar och enklare sambandsmått. Endast de samband som visat sig hålla även vid konstanthållning för inflytande av andra bakgrundsvariabler i multivariat analys presenteras nedan.

För att tydliggöra samband och tolkningar har alla beroende variabler med fler än två svarsalternativ dikotomiserats. Det innebär att "någon gång" och "flera gånger", liksom alternativen "stämmer helt och hållet" och "stämmer ganska bra" har kodats om till "JA". På motsvarande sätt har svarsalternativen "stämmer inte alls", "stämmer inte särskilt bra" och "stämmer varken bra eller dåligt" slagits samman till "NEJ". Detta metodmässiga förfaringssätt sammanhänger med problemet att frågor med fasta ja/nej-alternativ är lättolkade men många gånger svårare för respondenter att besvara. Det gäller inte minst om det rör sig om frågor som kan upplevas som känsliga (Fowler, 1995: 37ff.; 52ff.; Lee, 1993:76ff.).

Dikotomiseringen av de beroende variablerna möjliggjorde dessutom ett tredje analyssteg i vilket den bivariata analysens samband kontrollerades mot andra bakgrundsvariabler (konstanthållning) genom multivariat logistisk regression. Resultaten av denna regressionsanalys presenteras i appendix i form av oddskvoter, vilka speglar en grupps avvikelser från referensgruppens i fråga om oddset att något ska inträffa: $p(y=1)/[1-p(y=1)]$. Det kan till exempel gälla avvikelsen av kvinnors åsikt från mäns i frågan om anmälningsskyldigheten. Att män i detta fall används som referenskategori är för att de är numerärt fler. Oddskvoten beskriver hur mycket sannolikheten ökar eller minskar att respondenten i fråga har en kritisk attityd om man frågar en kvinna i stället för en man. Regressionsdiagnostiken har begränsats till test för kollinearitet (Menard, 1995).

4. Attityder till anmälningsskyldigheten

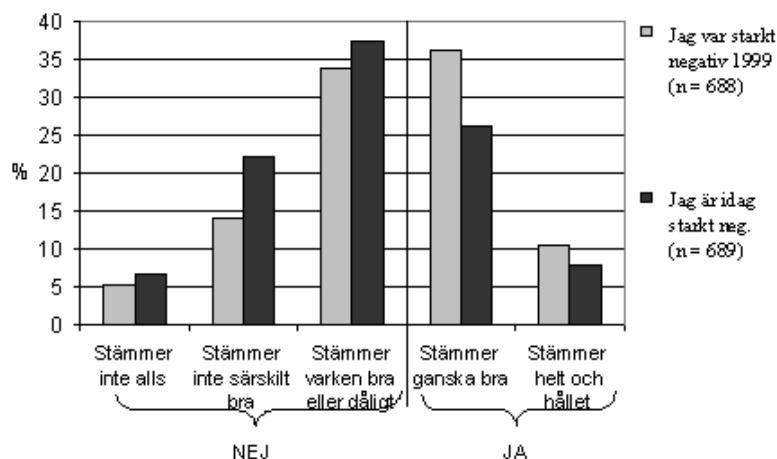
I detta kapitel presenteras resultaten för tre frågekluster rörande revisorers attityd till anmälningsskyldigheten. Det är frågor om vilken inställning man har till skyldigheten, i vilken utsträckning den fungerar brottsförebyggande och hur väl lagstiftningen passar revisorns roll och kompetens.

Revisorernas kritik har mildrats

Förslaget om att införa en anmälningsskyldighet mötte kritik från såväl revisorernas professionella organisationer som kårens representanter i utredningen. Två enkätfrågor har utformats i syfte att klargöra revisorernas inställning till anmälningsskyldigheten i stort. De båda frågorna är av påstående-karaktär med fem svarsalternativ rörande i vilken utsträckning påståendet stämmer med den egna uppfattningen:

1. Jag var starkt negativ till anmälningsplikten vid införandet –99.
2. Jag är i dag starkt negativ till anmälningsplikten.

I påståendet att ha haft en starkt negativ inställning till anmälningsplikten vid införandet år 1999 instämmer nästan hälften av respondenterna (47 procent). Mer än fyra år senare (augusti/september 2003) är fortfarande fler än en tredjedel (34 procent) starkt negativt inställda till lagstiftningen (se figur 2).

Figur 2. Diagram: Inställning till anmälningsskyldigheten. (grafisk illustration av dikotomisering)

Även om många fortfarande är kritiska har den negativa inställningen till lagstiftningen avtagit något. Det går inte heller att utesluta att denna ten-

dens till minskande kritik i själva verket är ännu starkare. Anledningen är att retrospektivt ställda frågor av detta slag kan medföra en ”korrigerings” av tidigare inställning (Wärneryd m.fl., 1993: 75–79).

Majoriteten har endast i mindre grad ändrat uppfattning. Endast 22 personer, som hade en negativ inställning år 1999, avvisar år 2003 påståendet om att vara negativa. Endast tre respondenter som avvisade påståendet år 1999 instämmer i det år 2003. Trots att den samlade tendensen är att den kritiska inställningen avtar, är således stabiliteten ändå relativt stor vad gäller enskilda revisorers åsikt.

Det går även att urskilja vissa skillnader i hur stark kritiken är bland olika kategorier av revisorer. Här nedan redovisas endast sådana samband som kvarstår också vid kontroll för inflytande från andra bakgrundsvariabler i multivariat logistisk regression (se bilaga tabell 13). Generellt gäller för dessa samband att de är tydligare för den uppfattning man har år 2003 än den man hade år 1999.

Den starkaste förklaringsfaktorn för hur kritisk inställning respondenten har, är hur många klienter han/hon har (se tabell 2). Revisorer med fler klienter (minst 50) tenderar att vara mer kritiska till anmälningsskyldigheten än revisorer med ansvar för relativt sett få klienter (högst 50).

Tabell 2. Andel negativt inställda till anmälningsplikten. Antal klienter.

	Inställning 1999			Inställning 2003		
	Antal klienter			Antal klienter		
	0-49	50-99	100-510	0-49	50-99	100-510
Negativ	37 %	50 %	56 %	21 %	40 %	42 %
Ej negativ	63	50	44	79	60	58
n	237	198	225	240	198	224

Ett annat tydligt samband är att revisorer verksamma i storstad tenderar att vara mer kritiska än de som verkar i annan stad/ort (se tabell 3). Det faktum att revisorer i storstadsområden och revisorer med många klienter är mer kritiska till anmälningsskyldigheten är värt att notera med anledning av de slutsatser som följer i kapitel fem. Det visar sig nämligen att lagstiftningen har haft relativt stor betydelse för dessa grupper. Revisorer i storstad säger sig i högre grad ha blivit försiktigare i valet av klienter på grund av anmälningsskyldigheten än de på mindre ort. Revisorer med många klienter har i sin tur gjort fördjupad undersökning med anledning av misstanke i större utsträckning än de med få klienter. De med många klienter har också lämnat in relativt sett fler anmälningar till åklagare.

Tabell 3. Andel negativt inställda till anmälningsplikten. Verksamhetsort.

	Inställning 1999		Inställning 2003	
	Verksamhetsort		Verksamhetsort	
	Storstad	Annan stad/ort	Storstad	Annan stad/ort
Negativ	52 %	44 %	40 %	30 %
Ej negativ	48	56	60	70
n	277	410	278	410

Ett tredje samband, som kan urskiljas år 2003 men som är otydligare i fråga om åsikt år 1999, är att den äldre generationen revisorer är mer kritiska än de yngre (se tabell 4). Detta kan eventuellt förklaras av att den yngre generationen har auktoriserats efter det att förslaget om anmälningskyldighet presenterades (1995) eller infördes (1999). De upplever den därför inte i samma utsträckning som den äldre generation som en ny pålaga, lagd ovanpå de traditionella uppgifterna. Det var en uppfattning som annars kom till uttryck i intervjuerna.

Tabell 4. Andel negativt inställda till anmälningsplikten. Generation.

	Inställning 1999			Inställning 2003		
	Auktoriserad/Godkänd			Auktoriserad/Godkänd		
	före -85	1985-94	1995-03	före -85	1985-94	1995-03
Negativ	52 %	49 %	38 %	44 %	32 %	25 %
Ej negativ	48	51	62	56	68	75
n	215	283	183	213	283	186

Olika meningar om den brottsförebyggande effekten

En andra grupp av frågor används i det följande som ett mått på i vilken utsträckning revisorerna anser att anmälningskyldigheten fungerar brottsförebyggande. Även här rör det sig om påståendefrågor med fem fasta svarsalternativ.

3. Anmälningsplikten är en viktig del av brottsbekämpningen.
4. Anmälningsplikten har en god brottsförebyggande effekt.
5. Anmälningsplikten är i praktiken verkningslös.
6. Klienter har i allmänhet god kännedom om anmälningsplikten.

Frågorna 3, 4 och 5 kan betraktas som varianter på samma tema, men av något skiftande valör och styrka. Den första rör respondentens generella in-

ställning till lagstiftningens syfte, i vilket också kan ingå dess symboliska betydelse. De två därpå följande handlar mer direkt om den faktiska brottsförebyggande effekten. Den avslutande frågan rör det faktum som i många intervjuer sammankopplades med uppfattningen att lagstiftningen hade en mindre brottsförebyggande effekt, nämligen företagens kännedom om den.

Av tabell 5 framgår att en knapp tredjedel av respondenterna instämmer i att lagstiftningen är en viktig del av brottsbekämpningen, vilket kan tyckas anmärkningsvärt många med tanke på de kritiska synpunkter som framkom inför lagstiftningen och i intervjuerna. Till viss del kan det dock röra sig om ett symboliskt värde, eftersom bara hälften så många, cirka 16 procent, menar att den också har en god brottsförebyggande effekt. Fler än en tredjedel av respondenterna hävdar tvärtom att anmälningsskyldigheten i praktiken är verkningslös. Det råder med andra ord mycket starka åsiktskillnader inom kåren.

Tabell 5. Anmälningsskyldighetens brottsförebyggande effekt.

Anmälningsskyldigheten...	Är viktig del av brottsbekämpn.	Har god brottsförebyggande eff.	Är i praktiken verkningslös	Klienterna har god kännedom
Stämmer...				
inte alls	7,4%	10,6%	2,6%	33,0%
inte särskild bra	27,2	35,8	14,5	49,9
varken bra eller dåligt	35,5	37,8	48,8	11,9
ganska bra	25,0	14,4	29,6	4,7
helt och hållet	5,0	1,5	4,5	0,6
n	685	688	685	688

En följdfråga är hur konsekventa respondenternas uppfattningar är i dessa frågor. En korstabulering visar att fyra procent instämmer i att anmälningsskyldigheten är en viktig del av brottsbekämpningen utan att därför anse den ha en god brottsförebyggande effekt (28 st.). En lika stor andel instämmer trots att de menar att den är verkningslös (30 st.). Det är dock en försvinnande liten andel (0,6 procent) som menar att anmälningsskyldigheten har en brottsförebyggande effekt men ändå inte utgör en viktig del av brottsbekämpningen.

Av tabell 5 framkommer också att endast fem procent anser att klienterna i allmänhet har god kännedom om anmälningsskyldigheten, vilket tycks stämma med vad som kom fram i intervjuerna. Det föranleder frågan om åsiktsskillnaderna om anmälningsskyldighetens effektivitet sammanhänger med hur väl klienterna antas känna till lagstiftningen. I en del av intervjustudierna antydde nämligen att lagstiftningen var betydelselös bland annat med anledning av att den var så okänd av företagen. Detta är ett samband som bekräftas av enkätstudien (se tabell 6).

Tabell 6. Anmälningsspliktens brottsförebyggande effekt. Klientkännedom.

	Har god brottsförebyggande eff.		Är i praktiken verkningslös	
	Klientkännedom om anmälningsspl.		Klientkännedom om anmälningsspl.	
	god	ej god	god	ej god
Ja	42 %	14 %	11 %	35 %
Nej	58	86	89	65
n	36	647	36	644

Revisorer som tror att deras klienter har god kännedom om anmälningssplikten tenderar att i högre grad instämma i att den är en viktig del av det brottsbekämpningen och har en god brottsförebyggande effekt. En del av den brottsförebyggande effekten tycks därigenom av vissa antas ligga i företagets kännedom om den.

VISSA REVISORER SER EN STÖRRE BROTTSFÖREBYGGANDE EFFEKT

En följdfråga till ovanstående resonemang är vilka revisorers klienter som har god kännedom om anmälningsskyldigheten. Intressant nog framkommer inte i materialet det samband som flera intervjuer pekade på, nämligen det mellan företagets storlek och god kännedom om lagen. En anledning kan vara att respondenterna har fått svara vad de tror gäller för klienterna "i allmänhet" och att de egna klienternas kunskap därför inte blir den avgörande. Däremot framkommer att kvinnliga revisorer i högre grad än manliga menar att klienterna har god kännedom om anmälningssplikten. Det finns också en svag tendens att revisorer av den äldre generationen i högre grad än de yngre generationerna anser att anmälningssplikten är känd av klienterna (jfr bilaga tabell 14). Det rör sig dock om ganska små skillnader i absoluta tal eftersom endast cirka fem procent av respondenterna totalt anser att klienterna i allmänhet har en god kännedom.

Det går även att se skillnader i fråga om uppfattning om brottsförebyggande effekt och klientkännedom mellan olika kategorier av revisorer (se bilaga tabell 14). På frågan om man anser att anmälningsskyldigheten är en viktig del av brottsbekämpningen, finns en tendens att godkända revisorer instämmer i högre grad än auktoriserade. Det finns också en tendens att revisorer verksamma i en "annan" byrå instämmer i högre grad än de i "Big four" eller i "annan byrå i internationellt nätverk". Också på frågan om anmälningssplikten har en god brottsförebyggande effekt är tendensen att de i "annan" byrå instämmer i högre grad än de i en "Big four". En större andel revisorer i "annan byrå" än övriga har faktiskt också lämnat in en anmälan till åklagare (se kap. 4). Det visade sig även att antal klienter samt typ av klient var av betydelse för hur den brottsförebyggande effekten uppfattas. Revisorer med mellanstora aktiebolag som huvudklienter tenderade att vara mer benägna att tro på den brottsförebyggande effekten. Det gäller även revisorer med färre klienter (högst 50).

Anmälningssplikten anses inte passa revisorns roll och kompetens

Det tredje temat rörande revisorernas attityd till anmälningsskyldighet handlar om i vilken mån revisorerna anser att anmälningsskyldigheten passar revisorns roll och kompetens. En grupp om fyra frågor rör detta tema. Frågekonstruktion och svarsalternativ har samma utformning som de ovan, med frågor av påståendekaraktär och fem fasta svarsalternativ.

7. Anmälningssplikten passar väl in i revisorns uppdrag.
8. Anmälningssplikten har stärkt revisorns oberoende ställning.
9. Anmälningssplikten har stärkt allmänhetens/marknadens förtroende för revisionen.
10. Jag anser mig ha straffrättslig kompetens att känna igen de brott bestämmelsen rör (bedrägeri, svindleri, förskingring och annan trolöshet, borgenärsbrott, bestickning, mutbrott och skattebrott).

Även i detta avseende bekräftar enkäten den bild som kom fram i intervjustudierna. Få revisorer anser att anmälningsskyldigheten passar deras uppdrag och kompetens (se tabell 7). Endast elva procent anser att lagstiftningen passar revisorns uppdrag respektive att den har stärkt revisorns oberoende ställning. Fem procent tror att lagstiftningen har stärkt allmänhetens och marknadens förtroende för revisionen. Det senare kan ha sin grund i att anmälningssplikten kan förmodas vara än mindre känd bland marknadsaktörerna i allmänhet än bland klienterna. Det kan också vara så att revisorer upplever att många föreställt sig att en sådan plikt redan fanns, vilket ofta impliceras av resonemangen om ”förväntningsgap” (jfr Damberg, 1980).

Tabell 7. Anmälningssplikten och revisorns uppdrag/kompetens.

Anmälningssplikten...	Passar väl in i R:s uppdrag	Har stärkt R:s oberoende ställn.	Har stärkt allm./markn. förtroende	Jag anser mig ha straffrättslig kompetens nog...
Stämmer...				
inte alls	20,9%	18,2%	21,1%	13,8%
inte särskild bra	41,4	25,6	36,7	38,7
varken bra eller dåligt	26,5	45,4	36,7	23,8
ganska bra	10,9	10,0	5,1	21,9
helt och hållet	0,3	0,7	0,4	1,7
n	690	687	687	688

Det är i ganska stor utsträckning samma respondenter som menar att anmälningssplikten passar revisorns uppdrag och att den har stärkt revisorns oberoende ställning. Bland dessa respondenter är det dessutom mycket få som i dag anser sig vara negativt inställda till anmälningssplikten generellt.

Endast i två av de fyra frågorna gick det att finna signifikanta skillnader mellan olika kategorier av revisorer (se bilaga tabell 15). På frågan om anmälningsskyldigheten har stärkt revisorns oberoende instämmer SRS-medlemmar i högre grad än FAR-medlemmar. Det finns även en tendens att revisorer med mellanstora aktiebolag som huvudklienter i högre grad upp-

lever att oberoendet har stärkts än vad revisorer med mindre eller stora aktiebolag gör. På frågan om den straffrättsliga kompetensen att själv avgöra om misstanke om brott föreligger är tendensen att äldre revisorer i något högre grad än yngre anser sig ha denna.

5. Anmälningsskyldigheten i praktiken

I detta kapitel behandlas frågor om anmälningsskyldighetens praktiska konsekvenser för revisorers verksamhet. Tre grupper av enkätfrågor utgör underlaget för analyserna. De rör i tur och ordning hur klientrelationen påverkas, vilka åtgärder respondenterna har vidtagit med anledning av anmälningsskyldigheten samt hur anmälningsskyldigheten tillämpas i praktiken.

Klientrelationen har påverkats i låg grad

Fyra av enkätstudiens frågor används här för att analysera revisorernas uppfattning om hur anmälningsskyldigheten påverkar klientrelationen. Frågorna är av påståendekaraktär med fem fasta svarsalternativ.

11. Anmälningsskyldigheten har minskat informationen från en del klienter.
12. En del klienter har visat misstroende på grund av anmälningsskyldigheten.
13. En anmälan skulle kunna påverka byråns renommé negativt.
14. En anmälan skulle kunna inverka negativt på förtroendet från byråns andra klienter.

Av tabell 8 framkommer att fem procent av respondenterna (36 st.) menar att informationen från en del klienter har minskat med anledning av anmälningsskyldigheten. Endast två procent har vid något tillfälle upplevt att klienter har visat misstroende av denna anledning. På de mer hypotetiskt ställda frågorna om en anmälan skulle kunna påverka byråns renommé eller förtroendet från andra klienter negativt anser omkring 15 procent att så skulle vara fallet. Resultatet stämmer väl med vad som kommit fram i intervjuerna. Även om relativt få revisorer faktiskt har märkt någon skillnad finns en del farhågor om att anmälningsskyldigheten kan ha negativa konsekvenser för klientrelationen.

Att över fem procent av respondenterna har upplevt att informationen från en del klienter har försämrats är eventuellt ett mindre problem än det först framstår som. Det kan röra sig om någon klient eller ett fåtal hos de revisorer som instämmer i påståendet. Samtidigt är det en anmärkningsvärt stor andel med tanke på att det endast var fem procent som ansåg att klienterna i allmänhet känner till lagstiftningen. Det finns heller inte något samband mellan de båda variablerna. De revisorer enligt vilka klienterna i allmänhet känner till anmälningsskyldigheten har alltså inte märkt någon större försämring av informationsflödet än de vars klienter i allmänhet är okunniga. De mer hypotetiska frågorna om eventuella negativa effekter på andra klienter med anledning av en anmälan uppvisar inga signifikanta skillnader vad gäller olika typer av revisorer. Däremot sammanhänger denna uppfattning tydligt med att man intar en negativ inställning till anmälningsskyldigheten i stort.

Tabell 8. Anmälningssplikten och klientrelationen.

Stämmer...	Information från klienter minskat pga anmälningsspl.	Klienter har visat misstroende pga anmälningssplikten	En anmälan kan skada byråns renommé	En anmälan kan skada förtr. från andra klienter
inte alls	28,4%	46,3%	23,1%	24,1%
inte särskild bra	34,4	24,4	26,4	29,6
varken bra eller dåligt	31,9	27,3	34,3	31,8
ganska bra	4,4	1,9	12,0	11,0
helt och hållet	0,9	0,1	4,2	3,5
n	686	685	683	680

Tre bakgrundsfaktorer visar sig vara avgörande för vilka respondenter som i högre grad än andra upplevt en informationsminskning från en del klienter: ortstorlek, antal klienter och klientstorlek (se bilaga tabell 16). Revisorer i storstäder instämmer i påståendet i klart högre grad (8,3 procent) än revisorer verksamma i annan stad/ort (3,1 procent). En motsvarande tendens är att revisorer med många klienter i högre grad instämmer än de med färre klienter. Slutligen har revisorer med mellanstora aktiebolag som huvudklienter i högre grad än revisorer med mindre aktiebolag upplevt att informationen minskat från vissa klienter.

På frågan om vilka revisorer som upplevt att anmälningsskyldigheten skapat misstroende är andelen som instämmer så låg att det är mindre meningsfullt att försöka urskilja skillnader mellan grupper. Vad gäller den hypotetiska frågan huruvida en anmälan skulle kunna påverka byråns renommé negativt framkommer att äldre revisorer ser detta som en risk i högre grad än de båda yngre generationerna. Även på frågan om en anmälan skulle kunna påverka andra klienter negativt ser de äldre revisorerna detta som en risk i högre grad än de yngre. Ett andra samband är att revisorer med mellanstora aktiebolag som huvudklienter i högre grad än de med mindre och i mycket högre grad än de med stora aktiebolag som huvudklienter uppfattar detta som en risk (se bilaga tabell 16).

Omfattande vidareutbildning – små förändringar av revisionen

En annan aspekt av anmälningsskyldighetens konkreta betydelse för revisorerna gäller huruvida den föranlett vidareutbildning eller utveckling av byråns rutiner och policy. Sex enkätfrågor används för att besvara detta; de inledande fem (15–19) rör åtgärder som respondenten har vidtagit, eller som vidtagits av den byrå på vilken han/hon verkar. Fråga nr 20 är konstruerad som en helt öppen följdfråga.

15. Har Du deltagit i vidareutbildning vid byrån omkring anmälningssplikten?
16. Har Du deltagit i vidareutbildning i FAR/SRS/IREV:s regi omkring anmälningssplikten?
17. Har byrån utvecklat interna rutiner för att hantera eventuell brottsmisstanke?

18. Har byrån klargjort vilken intern/extern juridisk expertis som kan vidtalas vid brottsmisstanke?
19. Har anmälningssplikten förändrat planeringen och utförandet av revisionen?
20. Om ja, i så fall hur...

Av tabell 9 framgår att två tredjedelar (66 procent) av respondenterna vidareutbildat sig i frågor som rör anmälningsskyldigheten. En lika stor andel (67 procent) har klargjort vilken juridisk expertis som ska vidtalas vid eventuell brottsmisstanke. Knappt hälften (44 procent) har utöver detta utvecklat interna rutiner för hantering av brottsmisstanke. Det är däremot endast 12 procent som förändrat planering och utförande av revisionen med anledning av anmälningsskyldigheten. Detta faktum tycks stämma väl med de åsikter som framfördes i intervjustudierna.

Tabell 9. Åtgärder vidtagna med anledning av anmälningssplikten.

	Ja	Nej	n
Deltagit i vidareutbildning vid byrån	47,9 %	52,1 %	685
Deltagit i vidareutbildning vid FAR/SRS/IREV	40,6	59,4	685
Deltagit i någondera av ovanstående	65,8	34,2	679
Utvecklat interna rutiner för brottsmisstanke	44,4	55,6	685
Klargjort juridisk expertis att vidtalas vid brottsmisstanke	66,6	33,4	685
Förändrat planering och utförande av revisionen	11,8	88,2	677

Generellt har SRS-revisorer vidareutbildat sig i högre grad (75,2 procent) än FAR-revisorer (57,6 procent). Skillnaden är ännu större i fråga om vilka som deltagit i utbildning i FAR:s, SRS:s eller utbildningsinstitutet IREV:s regi, vilket endast cirka 22 procent av de FAR-anslutna har gjort. Andelen revisorer som utbildat sig vid byrån är däremot i stort sett jämt fördelat på medlemmarna av de båda organisationerna (47 procent). Revisorer verksamma vid en Big four-byrå har i högre grad än andra utbildat sig internt. De vid annan byrå (med eller utan nätverk) har i högre grad utbildat sig vid FAR, SRS eller IREV. Därutöver kan noteras en tendens till att revisorer med fler klienter till större andel vidareutbildat sig än revisorer med relativt sett färre klienter (se bilaga tabell 17).

Av tabell 10 framgår att Big four-byråerna i högre grad än andra byråer har klargjort vilken intern eller extern juridisk expertis som kan rådfrågas vid en eventuell brottsmisstanke. De har också utvecklat rutiner för hantering av en sådan misstanke (jfr bilaga tabell 18). Antal klienter spelar också en viss roll så till vida att revisorer med fler klienter (minst 50) i högre grad än de med färre (högst 50) har utvecklat rutiner vid byrån för att hantera en eventuell misstanke.

Tabell 10. Andel som utvecklat rutiner och klargjort expertis. Byråtyp.

	Utvecklat interna rutiner			Klargjort vilken expertis att fråga		
	Byråtyp			Byråtyp		
	<i>Annan</i>	<i>Annan i nätverk</i>	<i>Big four</i>	<i>Annan</i>	<i>Annan i nätverk</i>	<i>Big four</i>
Ja	22 %	39 %	62 %	61 %	63 %	72 %
Nej	78	61	38	39	37	28
n	222	137	320	220	135	322

Planeringen och utförandet av revisionen har förändrats

På frågan om planeringen och utförandet av revisionen har förändrats med anledning av anmälningsskyldigheten framkommer också vissa skillnader mellan olika kategorier av revisorer. De auktoriserade revisorerna instämmer i högre grad (14 procent) än de godkända (8,8 procent) i att sådana förändringar har gjorts. En mer osäker tendens är att revisorer i den äldre generationen med många klienter (minst 100) i högre grad säger sig ha ändrat på planering och utförande än revisorer som är yngre och har färre klienter (jfr bilaga tabell 18).

Av de 80 respondenter som menar att anmälningsskyldigheten har förändrat planeringen och utförandet av revisionen ger 62 en skriftlig precisering av hur detta har skett. En tredjedel av dem beskriver det som en smärre förändring i uppmärksamhet eller fokus. Vissa nämner ökad vaksamhet och försiktighet eller ytterligare betoning av riskanalysen och förvaltningsrevisionen. Andra beskriver en ökad fokusering på skatter, avgifter och förbjudna lån. I några fall talas om att det endast är ett steg som tillkommer vid misstanke om brott eller beslut om oren revisionsberättelse. Ett par respondenter menar att de också lägger mer tid på planering och riskanalys, respektive skatter och avgifter.

I ungefär hälften av de skriftliga kommentarerna sägs att anmälningsskyldigheten har förts in i en ”checklista” och i ett gransknings/revisionsprogram. Den utgör ett tillkommande moment eller steg i planering och genomförande och vissa obligatoriska moment genomförs nu oberoende av riskanalysen. Någon menar att uppgifter som klienten lämnar själv, som inkomstdeklaration, nu granskas rutinmässigt. Andra anser att dokumentationskraven har stärkts. De övriga preciseringarna av hur anmälningsskyldigheten har förändrat planering och utförande av revisionen handlar huvudsakligen om att man är mer vaksam i val av klienter. Man säger sig också ha utvecklat en policy för att hantera misstanke om brott.

Anmälningsskyldigheten tillämpas med försiktighet

Den avslutande gruppen av frågor i detta kapitel rör hur revisorerna i praktiken tillämpar anmälningsskyldigheten. De tre första frågorna (21–23) är påståendefrågor med fem fasta svarsalternativ. De två därpå följande frågorna (24–25) har tre fasta svarsalternativ och de två avslutande (26–27) är öppna för angivande av ett valfritt antal/procenttal.

21. Vi har blivit försiktigare i valet av klienter på grund av anmälningsplikten.
22. Vi informerar rutinmässigt våra klienter om anmälningsplikten.
23. Vi informerar om anmälningsplikten först om det blir aktuellt.
24. Har Du påtalat anmälningsplikten för en klient i syfte att lägga kraft bakom ett påpekande?
25. Har Du behövt göra fördjupad kontroll eller vidtala kollega/jurist på grund av brottsmisstanke?
26. Har Du vid något tillfälle anmält misstanke om brott till åklagare?
27. Revisorns anmälningsplikt gäller om brott ”kan misstänkas”. Hur säker skulle Du behöva vara för att anmäla till åklagare?

Av tabell 11 framgår att cirka en tredjedel (36 procent) av respondenterna har blivit mer försiktiga i sitt val av klienter genom att anmälningsplikten har införts. Endast knappt 7 procent informerar rutinmässigt sina klienter om anmälningsskyldigheten medan tre fjärdedelar (76 procent) menar att de informerar först om det blir aktuellt.

Tabell 11. Anmälningsplikten och klientrelationen.

Stämmer...	Har blivit mer försiktig i val av klient	Informerar rutinmässigt klienter om anmälningspl.	Informerar först om det blir aktuellt
inte alls	14,6%	37,2%	2,0%
inte särskild bra	20,2	38,5	6,4
varken bra eller dåligt	29,4	17,8	15,3
ganska bra	29,8	6,3	57,0
helt och hållet	6,0	0,3	19,3
n	687	686	688

En tolkning av att man informerar först när det blir aktuellt, är att anmälningsskyldigheten då används i syfte att lägga kraft bakom ett påpekande. Av tabell 12 framgår att nästan hälften av respondenterna (47 procent) vid något tillfälle gjort detta. Det kan sägas vara anmärkningsvärt med tanke på att endast 15 procent menade att anmälningsskyldigheten hade en god brottsförebyggande effekt. Strax över 40 procent har behövt göra en fördjupad kontroll eller vidtala en kollega eller jurist med anledning av att en misstanke aktualiserats. Över 6 procent av de svarande (totalt 44 revisorer)

säger sig dessutom ha överlämnat en anmälan till åklagare. Totalt har dessa respondenter överlämnat 57 anmälningar.

Detta är det samlade antalet anmälningar, som enligt egen utsägo, lämnats in av de cirka 17 procent av revisorskåren som besvarat enkäten. Det totala antalet anmälningar måste självklart vara långt fler. En viss försiktighet bör också prägla tolkningen av det angivna antalet anmälningar även för dem som besvarat enkäten, trots att det interna bortfallet är mycket litet. En tendens som påvisats rörande känsliga enkätfrågor är nämligen att en del respondenter hellre avger ett nekande svar än låter bli att svara (Lee, 1993:91).

Tabell 12. Åtgärder vidtagna med anledning av anmälningsplikten.

	Någon gång	Flera gånger	aldrig	n
Påtalat plikten i syfte att lägga kraft bakom ett påpekande	42,3 %	4,6 %	53,0 %	692
Behövt göra fördjupad kontroll eller vidtala kollega/jurist	40,8	1,6	57,7	692
Anmält misstanke om brott till åklagare	4,6	1,7	93,6	691

Vidare gav ett tiotal respondenter i den avslutande öppna frågan synpunkter av ett slag som liknade ett av de återkommande resonemangen i intervjustudierna. Det gäller synpunkter som att företagare i allmänhet är hederliga och vill göra rätt för sig, att man själv har seriösa klienter och undviker eller kliver av uppdrag som upplevs som tveksamma. Det sades också att ohederliga företagare hittar vägar runt kontrollen eller söker sig till mindre seriösa revisorer. Någon påpekar dock att gränsen dem emellan inte är så svart-vit som den ibland framställs som:

”På en liten revisionsbyrå med företrädesvis små uppdrag blir anmälningsplikten en betydelselös fråga eller inte aktuell pga. att oseriösa uppdrag undviks alt. avvecklas så fort vi blir medvetna om oegentligheter av denna typ. Det finns självklart en gråskala där det finns möjlighet genom PM och information att få kunden på rätt spår. Inom affärsvärlden är fortfarande många kontrahenter okunniga om regelverket.”

Vissa skillnader framkommer i den praktiska tillämpningen av anmälnings-skyldigheten bland olika revisorer. För det första finns en svag tendens att revisorer i storstäder i något högre grad än de i annan stad/ort säger sig ha blivit mer försiktiga i valet av klienter. Vad gäller informationsstrategierna är den tydligaste tendensen att revisorer vid en Big four-byrå i lägre grad än revisorer i annan byrå utan nätverk informerar rutinmässigt. Big four-revisorer väljer i högre utsträckning att informera först om det blir aktuellt. En motsvarande, om än svagare, tendens är att revisorer i den yngre och mellangenerationen samt de med många klienter i högre grad än andra säger sig informera först om det blir aktuellt (se bilaga tabell 19).

Ungefär 57 procent av SRS-revisorerna säger sig ha påtalat anmälnings-skyldigheten för att lägga kraft bakom ett påpekande, mot endast 40 procent av FAR-medlemmarna. Dessutom har revisorer med fler klienter både

behövt göra fördjupad undersökning eller vidtala kollega/jurist, respektive påtalat lagstiftningen för en klient i syfte att lägga kraft bakom påpekandet. Detta i jämförelse med revisorer med färre klienter (se bilaga, tabell 20). Det rör sig om små absoluta tal, men en tendens finns att revisorer med många klienter relativt sett har gjort flest anmälningar till åklagare. Hela 14 procent av revisorerna med över 100 klienter har någon gång anmält en klient till åklagare. Detta ska jämföras med 4 procent av dem med 50–100 klienter och endast 1,7 procent av dem med under 50 klienter. En motsvarande men något svagare tendens är att revisorer verksamma i ”annan byrå” utan nätverk (10,4 procent), i högre grad än de i ”Big four” (3,4 procent) eller annan byrå i nätverk (5,8 procent) har anmält en klient till åklagare.

STARK MISSTANKE KRÄVS FÖR ATT ANMÄLA

Värderingen av styrkan på misstanken i relation till begreppet ”kan misstänkas” uppfattas som en av de mer problematiska delarna av anmälningsskyldigheten. Skälet är att det föreskriver att en anmälan ska lämnas vid en förhållandevis låg grad av misstanke. Även i enkätens avslutande öppna fråga framhöll några respondenter svårigheten att bedöma graden av misstanke.

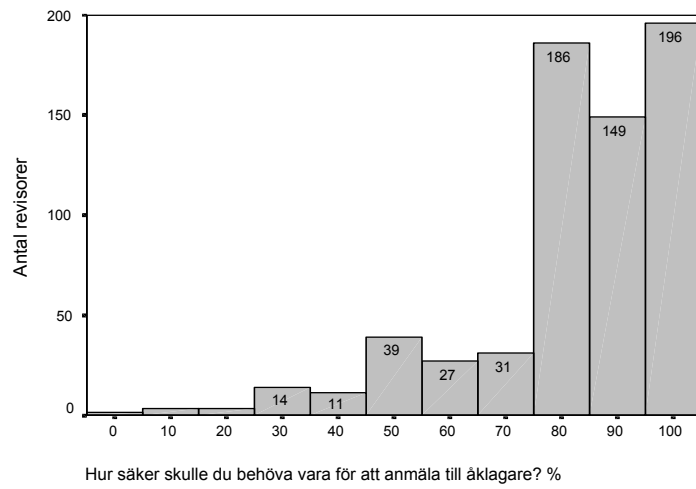
Styrkan i ”kan misstänkas” ligger i den så kallade misstanketrappan klart under den grad av misstanke som krävs för att väcka åtal, eller ens att gripa någon. ”Kan misstänkas” ligger strax över den lägsta graden av misstanke, ”anledning att anta”, vid vilken en förundersökning kan inledas. Enligt EBM innebär detta i praktiken att ”revisorers anmälningsskyldighet inträder redan på ett mycket tidigt stadium i misstanketrappan och att revisorn därför inte behöver fundera på om en brottsutredning kommer att leda till en fällande dom”. (Ekobrottsmyndigheten, 2003:8; jfr Bring, Diesen och Schelin, 1999:106ff.). Det ligger därmed i sakens natur att alla anmälningar från revisorer inte med säkerhet behöver leda till åtal.

En generell tendens i tidigare försök att uppskatta grad av misstanke tycktes vara att revisorer lade sig på högre nivå än myndighetsrepresentanter och jurister. Frågan har visat sig ha medialt intresse (t.ex. Sunesson, 2002). Den är dock samtidigt problematisk ur validitetssynpunkt eftersom den bygger på ett hypotetiskt och kvantifierande resonemang. Risker är stor att frågor av detta slag mäter respondentens inställning till anmälningsskyldigheten snarare än hur man faktiskt agerar i en verklig situation (jfr Wärneryd m.fl., 1993:72f.).

Av figur 3 framgår hur revisorerna själva i procent skattar i vilken grad de behöver vara säkra på sin misstanke för att överlämna en anmälan till åklagare. En övervägande majoritet (cirka 80 procent) av respondenterna anger en misstankegrad på över 75 procent. Nästan en tredjedel anger att de vill vara säkra till 95 procent eller mer innan anmälan kommer i fråga. Resultatet stämmer väl med intervjustudierna och tidigare undersökningar. Revisorer tycks generellt ha en hög ”säkerhetsströskel” innan de lämnar över en anmälan om brottsmisstanke till åklagare.

Inga tydliga samband mellan olika bakgrundsvariabler och nivå på ”anmälningströskel” kan påvisas. Det går med andra ord inte att utifrån denna enkätstudie med säkerhet hävda att revisorer av ett visst slag är mer

återhållsamma än andra med att anmäla. Däremot framkommer ett visst stöd för att frågan i någon mån mäter respondentens generella inställning till anmälningsskyldigheten. De som är negativt inställda till anmälningsskyldigheten tenderar att i något högre grad vilja vara 95 procent säkra eller mer, än de som inte är kritiska till anmälningsskyldigheten.

Figur 3. Histogram. Anmälningströskel (n=660)
(tre svar överskred 100 procent, men redovisas här som 100).

Referenser

- Blake, J., Fortes, H., Gowthorpe, C. och Paananen, M. (1999). Implementing the EU accounting directives in Sweden – practitioners' views. *The International Journal of Accounting*, 34 (3): 421–438.
- Bring, T., Diesen, C. och Schelin, L. (1999). *Förundersökning*. Andra uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Chandler, R. A., Edwards, J. R. och Andersson, M. (1993). Changing perceptions of the role of the auditor, 1840–1940. *Accounting and Business Research* 23: 443–459.
- Damberg, M. (1980). Så här tycker klienterna – en enkät om revision och revisorer. I: *Revisorns roll i framtiden*. Stockholm: FAR.
- Engerstedt, U. (2002). FAR:s föreningsjurist om artikeln: Revisors skyldighet att anmäla vid misstanke om brott: Praxis finns – men fortfarande är många negativa till lagen. *Balans*, 10.
- Ekobrottsmyndigheten (2000). *Revisors anmälningsskyldighet enligt Aktiebolagslagen* (PM). Stockholm: Ekobrottsmyndigheten.
- Ekobrottsmyndigheten (2003). *Vissa praktiska tillämpningsfrågor med anknytning till en revisors åtgärder vid misstanke om brott*. (PM). Stockholm: Ekobrottsmyndigheten.
- Ekobrottsmyndigheten (2004). *Verksamhetsresultat 2003*. Stockholm: Ekobrottsmyndigheten.
- Fowler, F. J. (1995). *Improving Survey Questions. Design and Evaluation*. Applied social sciences research methods series, vol 38. London: Sage.
- Gomez, U. (2000). Ekobrott, skatter och publiceringsetik. *Balans* 8-9.
- Hammersly, M. och Atkinson, P. (1983). *Ethnography. Principles in Practice*. London: Routledge.
- Holmquist, B. (2000). Så gick det med den omdebatterade anmälningsskyldigheten vid misstanke om brott: 17 anmälningar från revisorer. *Balans* 8-9.
- Justitiedepartementet (1995a). *Sammanställning över remissyttranden över Aktiebolagskommitténs delbetänkande Aktiebolagets organisation* (SOU 1995:44). Stockholm: Justitiedepartementet.
- Justitiedepartementet (1995b). *Revisors skyldigheter vid misstanke om brott i bolaget* (PM). Stockholm: Justitiedepartementet.
- Justitiedepartementet (1997). *Sammanställning av remissyttranden över promemorian Revisors skyldigheter vid misstanke om brott i bolaget*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Korsell, L. E. (2003). *Bokföringsbrott: en studie i selektion*. Stockholm: Kriminologiska institutionen: Stockholms universitet.
- Larsson, B. (2004) Auditor regulation and economic crime policy in Sweden 1965–2000. *Accounting, Organizations and Society*. (in press).
- Lee, R. M. (1993). *Doing Research on Sensitive Topics*. London: Sage.
- Lindgren, S.-Å. (2000). *Ekonomisk brottslighet. Ett samhällsproblem med förhinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Menard, S. (1995). *Applied Logistic Regression Analysis*. Quantitative Applications in the Social Sciences, 106. London: Sage.

- Proposition 1997/98: 99.** *Aktiebolagets organisation.*
- Proposition 1998/99: 19.** *Ändringar i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt, m.m.*
- Sjöström, C.** (1994). *Revision och lagreglering – ett historiskt perspektiv.* Linköping: Linköpings universitet.
- Skog, R. och FAR** (2000). *Ekonomiska brott i aktiebolag – revisorns handlingsplikt enligt ABL.* Stockholm: FAR.
- Strömqvist, A.** (2000). Revisorsrollen och anmälningsplikten vid misstanke om brott – hur gick det? *Juridisk Tidskrift 2000-01* nr 2: 486–491.
- SOU 1995: 44.** *Aktiebolagets organisation.* Delbetänkande av Aktiebolagskommittén. Stockholm: Fritzes.
- Sunesson, B.** *SVD 021111. Få revisorer anmäler ekobrott.*
- Wärneryd, B., m. fl.** (1993). *Att fråga. Om frågekonstruktion vid intervjuundersökningar och postenkäter.* Femte uppl. Stockholm: SCB.

STUDENTUPPSATSER

- Albertsson, L., Avdeitchikova, A., Berggren, K. och Permsjö, J.** (2002). *Revisorns anmälningsplikt – revisorns roll efter dess införande.* Kandidatuppsats, Företagsekonomiska institutionen: Ekonomihögskolan vid Lunds universitet.
- Alm, C. och Nilsson, Y.** (2000). *Revisorn och anmälningsskyldigheten.* Examensarbete i företagsekonomi, 80p.: Karlstads universitet.
- Andersson, L., Bogelöv, S. och Olsson, J.** (2000). *En (o)möjlig revisorsroll? En studie av revisorns anmälningsplikt vid misstanke om ekonomisk brottslighet.* Examensarbete D, Företagsekonomiska institutionen: Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
- Banérson, M., Lidhed, A. och Malm, C.** (2000). *Lagen om anmälningskyldighet – dess syfte och upplevda problem.* Kandidatuppsats, Ekonomihögskolan, Växjö universitet.
- Bolmström, J., Lezama, L. och Schamoun, C.** (2001). *Revisorns anmälningskyldighet vid misstanke om brott.* Magisteruppsats, Företagsekonomiska institutionen: Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
- Brandt, D. och Bäcker, D.** (1999). *Anmälningskyldighet – en förändring av revisorsrollen?* Uppsats i företagsekonomi, 60p.: Karlstads universitet.
- Bresser, C. och Nilsson, H.** (2001). *Revisorerers anmälningskyldighet vid misstanke om brott – en jämförelse mellan revisorerers och ekoåklagares syn.* D-uppsats, Institutionen för industriell ekonomi och samhällsvetenskap: Luleå tekniska universitet.
- Broberg, K. och Westling, M.** (2002). *Revisorns anmälningsplikt vid brottsmisstanke – revisorns samt olika myndigheters i Värmland åsikter om lagstiftningen.* C-uppsats, Institutionen för ekonomi: Karlstads universitet.
- Camén, C., Jonsson, U. och Westén, L.** (1999). *Revisors anmälningskyldighet – ett steg i rätt riktning?* Examensarbete i företagsekonomi, 60p.: Karlstads universitet.

- Danielsson, J. och Fredriksson, T. (2001). *Misstanke om brott – en studie av revisorns anmälningsskyldighet*. C-uppsats, Institutionen för ekonomi: Karlstads universitet.
- Ericsson, N.-E. och Eriksson, K. (2001). *Revisorns anmälningsskyldighet vid misstanke om brott. Är reglerna ändamålsenliga?*, Kandidatuppsats, Företagsekonomiska institutionen: Stockholms universitet.
- Frick, C. och Wicklander, F. (2002). *Revisorn som medel i kampen mot ekonomisk brottslighet*. Magisteruppsats, Företagsekonomiska institutionen: Uppsala universitet.
- Grenmark, H. och Mogerud, J. (2001). *Revisorns anmälningsskyldighet*. Examensarbete D, Företagsekonomiska institutionen: Uppsala universitet.
- Grewe, U. och Leffler, C. (2000). *Revisorns anmälningsskyldighet på gott & ont*. Kandidatuppsats, Företagsekonomiska institutionen: Stockholms universitet.
- Grude, N. och Lindh, J. (2002). *Lagen om anmälningsskyldighet – en studie om hur revisorer uppfattar lagen idag*. C-uppsats, Institutionen för ekonomi: Karlstads universitet.
- Ingvast, J. och Jansson, H.-E. (1999). *Revisorns nya anmälningsskyldighet – enligt ABL 38–40 §§*. Examensarbete i företagsekonomi, 80p.: Karlstads universitet.
- Jacobsson, E. (2001). *Revisorns skyldighet att anmäla vid misstanke om brott – har revisionen och revisorsrollen förändrats?* Magisteruppsats, Institutionen för företagsekonomi: Handelshögskolan vid Umeå universitet.
- Jansson, N. och Larsson, R. (2001). *Förhållandet mellan revisorer och klienter – har det förändrats på grund av lagen om anmälningsskyldighet*. D-uppsats, Institutionen för ekonomi: Karlstads universitet.
- Johansson, T., Lindstedt, A. och Pålsson, A.-C. (2001). *Revisorns anmälningsskyldighet – en otydlig historia?* Kandidatuppsats, Ekonomihögskolan: Växjö universitet.
- Karlsing, J. och Josefsson, F. (2002). *Revisorns anmälningsskyldighet vid misstanke om ekonomisk brottslighet*. D-uppsats, Institutionen för ekonomi: Karlstads universitet.
- Karlsson, S., Larsson, A. och Shibrú, G. (2003). *Anmälningsskyldighet vid misstanke om brott – en studie om revisorer i Göteborg*. Magisteruppsats, Företagsekonomiska institutionen: Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
- Kozlova, N. och Jacobsson, M. (2001). *Påverkar revisorns anmälningsskyldighet förtroendet för revisorerna?* Magisteruppsats, Företagsekonomiska institutionen: Stockholms universitet.
- Larsson, K., Ljunggren, E. och Peterson, J. (2002). *Så tolkar revisorns anmälningsskyldigheten – har någon praxis utvecklats?* Magisteruppsats, Ekonomihögskolan: Växjö universitet.
- Larsson, M. (2000). *Företagsledares och revisorers åsikter om revisorns anmälningsskyldighet vid misstanke om brott*. D-uppsats, Institutionen för industriell ekonomi och samhällsvetenskap: Luleå tekniska universitet.

- Ljung, C. och Stetler, C.** (2000). Så tycker revisorerna om den lagstadgade anmälningsplikten. *Balans* 8–9.
- Meyer, U. och Ström, A.** (2002). *Revisorers anmälningsplikt vid misstanke om brott – har intentionerna infriats?* Kandidatuppsats, Företagsekonomiska institutionen: Stockholms universitet.
- Nilsson, C. och Olsson, L.** (2001). *Revisorers anmälningsplikt vid misstanke om brott.* Magisteruppsats, Institutionen för företagsekonomi: Handelshögskolan vid Umeå universitet.
- Nilsson, T. och Åström, J.** (2000). *Revisorernas anmälningsplikt – har den påverkat revisionen och finns det en liknande lagstiftning i andra länder?* Magisteruppsats, Institutionen för Företagsekonomi: Handelshögskolan vid Umeå universitet.
- Olin, T. och Svensson, A.** (2001). *Vad är en brottslig handling? en studie av revisorers avvägningar mellan tystnadsplikten och anmälningskyldigheten.* Kandidatuppsats, Ekonomihögskolan: Växjö universitet.

Bilaga. Logistisk regression

Tabell 13. Inställning till anmälningsskyldigheten. Logistisk regression (kontrollerat för kön, org.tillhörighet, aukt.nivå, byråtyp, samt klientstorlek)

	Relativ effekt på oddset att vara negativ till anmälningsskyldigheten	
	Vid införandet (-99)	Idag (-03)
Ortstorlek		
Annan ort/stad	1	1
Storstad	1,52*	1,66*
Klientantal	+	**
0-49 st	1	1
50-99 st	1,48+	2,22**
100-510 st	1,67*	1,91*
Generation		+
Leg. före 1985	1	1
Leg. 1985-1994	1,01	0,67+
Leg. 1995-2003	0,78	0,57*
n	577	580

Signifikansnivåer +p<0,1; * p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Tabell 14. Uppfattning om brottsförebyggande effekt. Logistisk regression (kontrollerat för organisationstillhörighet och ortstorlek).

Relativ effekt på oddset att instämma i att anmälningsskyldigheten...				
		Är en viktig del av brottsbekämpn.	Har en god brottsförebyggande effekt	Är väl känd av klienter
Kön				
	Män	1	1	1
	Kvinnor	1,25	1,08	3,02*
Auktorisationsnivå				
	Auktoriserad	1	1	1
	Godkänd	2,03**	1,10	0,34
Byråtyp				
	Big Four	1	1	1
	Annan i nätverk	1,34	1,05	0,52
	Annan	1,94*	2,88**	1,22
Klientstorlek				
	Mindre AB	1	1	1
	Mellanstora AB	1,19	2,50*	1,08
	Stora AB	1,30	1,07	0,70
Klientantal				
	0-49 st	1	1	1
	50-99 st	0,82	0,78	0,50
	100-510 st	0,67	0,41**	0,74
Generation				
	Leg. före 1985	1	1	1
	Leg. 1985-1994	1,09	0,94	0,45
	Leg. 1995-2003	1,63+	0,63	0,22*
	n	576	577	578

Signifikansnivåer +p<0,1; * p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Tabell 15. Anmälningsplikten och revisors uppdrag och kompetens. Logistisk regression (kontrollerat för kön, aukt.nivå, byråtyp, ortstorlek och klientantal).

		Relativ effekt på oddset att instämma i att ...	
		Anmälningsplikten har stärkt revisors oberoende ställning	Besitta straffrättslig kompetens nog för att känna igen brotten
Organisation			
	FAR	1	1
	SRS	2,42*	1,45
Klientstorlek			
	Mindre AB	1	1
	Mellanstora AB	3,16*	0,98
	Stora AB	0,86	0,56
Generation			
	Leg. före 1985	1	1
	Leg. 1985-1994	1,02	0,57*
	Leg. efter 1995	0,77	0,62+
	n	579	578

Signifikansnivåer +p<0,1; * p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Tabell 16. Hur anmälningsskyldigheten påverkar klientrelationen. Logistisk regression (kontrollerat för kön, organisationstillhörighet, auktorisationsnivå och byråtyp).

Relativ effekt på oddset att instämma i att anmälningsskyldigheten...			
	Har minskat info. från en del klienter	Kan påverka byråns renommé negativt	Kan påverka för-troendet från byråns andra klienter negativt
Ortstorlek			
Annan ort/stad	1	1	1
Storstad	2,86*	1,06	0,76
Klientstorlek			
Mindre AB	1	1	1
Mellanstora AB	3,14*	1,68	2,66**
Stora AB	0,46	0,39	0,15+
Klientantal			
0-49 st	1	1	1
50-99 st	2,42	0,70	0,82
100-510 st	4,56*	0,72	0,92
Generation			
Leg. före 1985	1	1	1
Leg. 1985-1994	1,03	0,56*	0,59+
Leg. efter 1995	1,07	0,55+	0,56
n	578	576	573

[†]Signifikansnivåer +p<0,1; * p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Tabell 17. Vidareutbildning. Logistisk regression (kontrollerat för kön, auktorisationsnivå, ortstorlek samt generation).

Relativ effekt på oddset att instämma i att anmälningsskyldigheten föranlett...			
	Deltagit i vidareutbildning vid byrån	Deltagit i vidareutbildning vid FAR, SRS, IREV	Deltagit i vidareutbildning
Organisation			
FAR	1	1	1
SRS	1,59+*	2,52**	2,00*
Byråtyp			
Big Four	1	1	1
Annan i nätverk	0,87	2,22**	1,24
Annan	0,55**	4,70***	1,64+
Klientstorlek			
Mindre AB	1	1	1
Mellanstora AB	1,28	1,51	1,28
Stora AB	2,57**	0,90	1,60
Klientantal			
0-49 st	1	1	1
50-99 st	1,58*	2,05**	1,98**
100-510 st	2,38***	3,18***	2,67***
n	578	575	572

Signifikansnivåer +p<0,1; * p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Tabell 18. Åtgärder vidtagna med anledning av anmälningsskyldigheten. Logistisk regression (kontrollerat för kön, organisationstillhörighet och ortstorlek).

Relativ effekt på oddset att instämma i att anmälningsskyldigheten föranlett...			
	Rutiner för hantering av misstanke	Klargjort vilken expertis som vidtalas	Ändrad planering och utförande av Revisionen
Auktorisationsnivå			
Auktoriserad	1	1	1
Godkänd	1,11 ***	0,78 +	0,31**
Byråtyp			
Big Four	1	1	1
Annan i nätverk	0,42**	0,60+	1,00
Annan	0,20***	0,57*	0,79
Klientstorlek			
Mindre AB	1	1	1
Mellanstora AB	1,42	2,21*	0,86
Stora AB	1,13	1,26 *	0,93
Klientantal			
0-49 st	1	1	1
50-99 st	1,24	1,81*	2,06+
100-510 st	1,41	1,76*	1,89
Generation			
Leg. före 1985	1	1	1
Leg. 1985-1994	0,75	0,64*	0,56+
Leg. efter 1995	0,69	0,79	0,50
n	577	574	571

Signifikansnivåer +p<0,1; * p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Tabell 19. Anmälningsskyldigheten och klienterna. Logistisk regression (kontrollerat för kön och klientstorlek).

Relativ effekt på oddset att instämma i att anmälningsskyldigheten medfört...				
		Ökad försiktighet i val av klienter	Att klienten informeras rutinmässigt	Att klienten informeras först om det blir aktuellt
Organisation				
	FAR	1	1	1
	SRS	1,73+	0,34*	1,11
Auktorisationsnivå				
	Auktoriserad	1	1	1
	Godkänd	0,84	3,12*	1,13
Byråtyp				
	Big Four	1	1	1
	Annan i nätverk	1,06	1,48	0,84
	Annan	1,62+	4,08**	0,51*
Ortstorlek				
	Annan ort/stad	1	1	1
	Storstad	1,82**	1,26	1,29
Klientantal				
	+	1	1	1
	0-49 st	1	1	1
	50-99 st	1,68*	0,98	1,98*
	100-510 st	1,17	0,70	2,48**
Generation				
	Leg. före 1985	1	1	1
	Leg. 1985-1994	0,71	0,57	2,61***
	Leg. efter 1995	0,70	0,96	1,79*
	n	579	579	579

Signifikansnivåer +p<0,1; * p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Tabell 20. Tillämpning av anmälningsskyldigheten. Logistisk regression (kontrollerat för kön, auktorisationsnivå, ortstorlek, klientstorlek och generation).

Relativ effekt på oddset att instämma i att ...				
		Anmälningsspl. har påtalats i syfte att lägga kraft	Behövt göra fördjupad kontroll maa misstanke	Klient har anmälts till åklagare
Organisation	FAR	1	1	1
	SRS	1,72*	0,84	1,00
Byråtyp				+
	Big Four	1	1	1
	Annan i nätverk	1,26	1,29	1,65
Klientantal	Annan	1,32	1,54+	3,23*
		***	***	***
	0-49 st	1	1	1
	50-99 st	1,78*	1,62*	2,74
	100-510 st	2,84***	3,87***	13,22***
	n	582	582	583

Signifikansnivåer +p<0,1; * p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

English summary

The auditors' obligation to report

Author: Bengt Larsson

Published by:

National Council for Crime Prevention (BRÅ)

P.O.Box 1386

SE-111 93 Stockholm

Sweden

Reference:

BRÅ-report 2004:4

ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-32129-7

Available in Swedish from:

Fritzes kundservice

SE-106 47 Stockholm, Sweden

In 1999, legislation was introduced requiring external auditors of Swedish joint-stock companies to report to the public prosecutor suspicions of economic offences committed by managing directors or company board members. This report examines both the auditors' attitudes towards this reporting requirement and its effects. The report is based in part on a secondary analysis of approximately thirty interview studies comprising a total of 160 interviews with auditors conducted during the period 1999 to 2003, and in part on a postal questionnaire survey sent to 1,350 auditors in 2003. Approximately 700 of these completed the questionnaire, with this sample being well-representative in relation to the variables gender, level of certification and organisational affiliation.

The level of criticism expressed by the auditors has diminished

The respondents in the interview studies express criticism of the requirement to report. The nature of this criticism is similar to that expressed prior to the introduction of the legislation, and focuses on the fact that the legislation infringes upon their professional confidentiality and places the auditor in the role of a public authority. This involves a risk that the relationship with the client will deteriorate, together with the client's willingness to keep the auditor well-informed. In addition, the reporting requirement is described as lying outside of the auditor's traditional areas of competence and activity. The questionnaire survey shows that approximately half of the respondents (47 per cent) had a very negative attitude towards the reporting requirement at the time of its introduction in 1999. In 2003, one-third (34 per cent) remain very negative. Thus on the whole, the level of criticism has diminished somewhat.

The statistical analysis shows that, relatively speaking, one is most likely to find auditors with a negative attitude towards the reporting requirement among auditors from the older generation (those certified / approved prior to 1985), who work in the metropolitan areas of Sweden, and who have responsibility for a substantial number of clients (at least 50). Again in relative terms, one is least likely to find such auditors among those with the opposite characteristics: coming from a younger generation, working in non-metropolitan areas and with responsibility for fewer clients (at most 50). These differences are relative, however, and should not be overstated.

The crime preventive effect is deemed to be small

The interviews show that some auditors regard the crime preventive effect of the reporting requirement to be small. This is partly because the clients' knowledge of the legislation is poor, and partly because these auditors themselves only have honest clients. Dishonest businessmen are regarded as finding ways of avoiding this control, or as choosing less honourable auditors and in so doing escaping the reach of the legislation. Some auditors do however regard the legislation as having a certain, albeit small, effect and in some cases it is in addition said to have provided the auditor with a good means of exerting pressure.

The questionnaire study indicates that the majority of auditors question the effectiveness of the legislation, but also that opinions are divided on this issue. Slightly less than 30 per cent of respondents agree that the reporting requirement constitutes an important constituent in anti-crime efforts, sixteen per cent regard it as having a good crime preventive effect, and 34 per cent regard it as being quite ineffective in practice. Only a minority (five per cent) believe that their clients generally have a good level of awareness of the auditor's obligation to report.

The reporting requirement does not suit the role and competence of the auditor

Part of the criticism contained in the interviews relates to the way in which the reporting requirement is viewed as corresponding poorly with the role and competence of the auditor. This is confirmed in the questionnaire survey where only eleven per cent of respondents agree that the reporting requirement is well-suited to the work of the auditor. A similarly large proportion view the legislation as having strengthened the independence of the auditor and five per cent view it as having improved public and market confidence in auditors. Auditors who view the legislation as having improved their independence are, relatively speaking, more likely to be found among members of the Swedish Society of Registered Accountants (*Revisorssamfundet* – SRS) and among those with medium sized joint-stock companies as their principal clients, than among those affiliated to the Swedish Institute of Authorised Public Accountants (*Föreningen Auktoriserade Revisorer* – FAR) and those with smaller companies (with at most 50 employees) or large companies (over 200 employees) as their principal clients.

The relationship with clients has only rarely been affected

One reason underlying the reduction in the level of criticism is that the reporting requirement has had less of an effect than was originally feared on the relationship between auditors and their clients. The interview studies show that few of those interviewed had personal experience of a worsening of relations with their clients. This is confirmed by the questionnaire survey in that only five per cent of respondents felt that the amount of information provided by any of their clients had been reduced. Only two per cent also reported experiencing that a client had exhibited mistrust towards them as a result of their obligation to report suspected offences. In relative terms, auditors who have experienced a worsening in the information provided by a client are most likely to be found among those in metropolitan areas, with a large number of clients and with medium-sized joint-stock companies as their principal clients. Such auditors are least likely to be found among those located in other cities/areas, with few clients that are primarily comprised of small joint-stock companies.

Extensive additional training – minor changes to auditing practice

The interview study included descriptions of both a certain level of additional training and the perception that awareness of the reporting requirement remained relatively poor within the profession. The questionnaire survey shows however that fully 65 per cent of respondents have participated in additional training relating to the obligation to report suspected offences. The highest proportion was found among SRS-auditors, of whom almost three-quarters (72 per cent) have received additional training, primarily at the hands of the SRS/FAR/IREV. The proportion of auditors who have received internal training lies at the same level among SRS- and FAR-auditors (at approximately 47 per cent). Further, auditors at one of the Big-Four firms have received additional internal training to a greater extent than at the others, and auditors with a large number of clients (at least 100) have received additional training to a greater extent than others.

The interview studies emphasised that auditing practice had remained unaffected, with the exception of something of a sharpening of the focus on those points affected by the reporting requirement. The questionnaire responses show however that almost half (44 per cent) have formulated routines for dealing with suspicions of the kind referred to in the legislation and that two-thirds (67 per cent) have clarified the nature of the available internal and external legal expertise that may be referred to if such suspicions were to arise. This was the case to a greater extent among the Big-Four auditing firms and among auditors with a large number of clients (at least 100) than among other firms of auditors and among auditors with fewer clients.

Twelve per cent of respondents further agreed that they have actually changed the planning and conduct of audits. Certified auditors agreed that

this was the case to a greater extent than approved auditors, and auditors from among the older generation and those with a large number of clients agreed that this was the case more often than younger auditors and those with fewer clients. On the basis of 60 comments written in the context of an open ended follow up question, it can be seen that approximately one-third feel that the focus and level of attentiveness has altered somewhat. Approximately half state that they have furthermore introduced additional elements into their “checklists” or inspection programmes.

The obligation to report suspected offences is being implemented with caution

In the interview studies, the fact that the crime preventive effect of the reporting requirement is regarded as being small is associated amongst other things with the fact that the requirement to report has not altered auditing practice and that the clients’ awareness of the requirement is low. The former point was confirmed to some extent in the questionnaire survey, as was the latter point, with only seven per cent of respondents reporting that they routinely inform their clients of this obligation whilst over 76 per cent inform their clients only when it becomes relevant to do so. Auditors at the Big-Four firms reported routinely informing their clients to a slightly lesser extent than others.

Otherwise, there is strong evidence that the reporting requirement is actually being implemented in practice, even if not in the first instance in the form of reports to the prosecutor. A number of the accountants included in the interview studies stated that they have become somewhat more cautious in their choice of clients.

Over six per cent of respondents, a total of 44 of 691 auditors, state that they have reported a suspected offence or offences to the prosecutor. Together these auditors have submitted a total of 57 reports. Here too the tendency is for auditors with a large number of clients to have taken this step to a greater extent than others. Further, auditors working in firms other than the Big-Four, or firms not affiliated with an international network, have reported suspected offences to the prosecutor to a somewhat greater extent than others.

Finally, the questionnaire study confirms one of the recurrent themes from the interview studies, namely one associated with the concept “may be suspected”, which prescribes the submission of a report where the level of suspicion involved is relatively low. There is some degree of caution among auditors in their application of the legislation. In general, the respondents report wanting to be very sure of a matter before submitting a report. Four of five respondents want to be at least 75 per cent certain that an offence has been committed before being willing to report their suspicions. As many as one third of respondents want to be 95 or more per cent sure before considering the submission of such a report.